

Butlletí de l'Ateneu Barcelonès

ANY II

BARCELONA, JANER-MARÇ DE 1916

NÚM. 5

MEMORIA DE SECRETARÍA

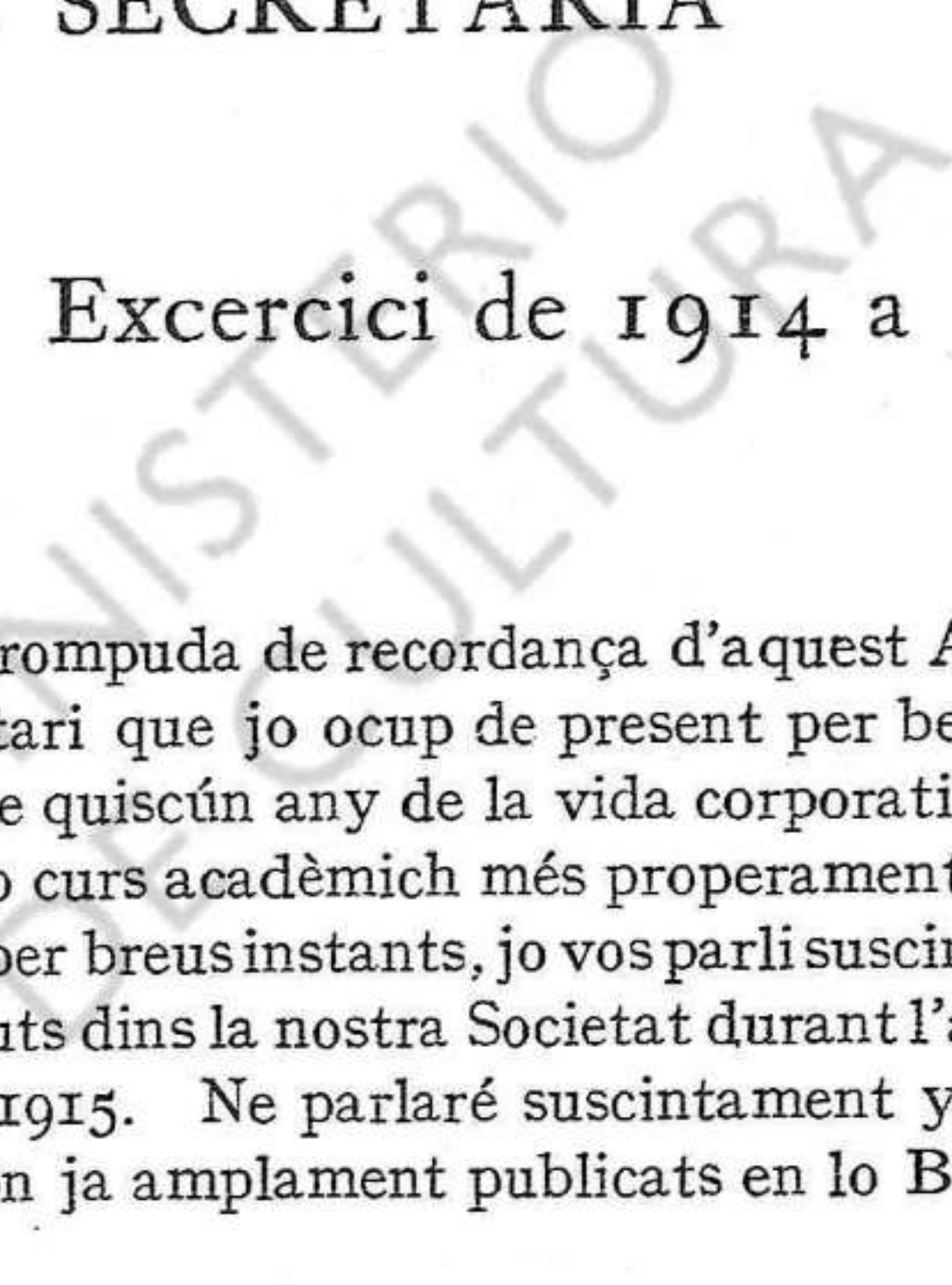
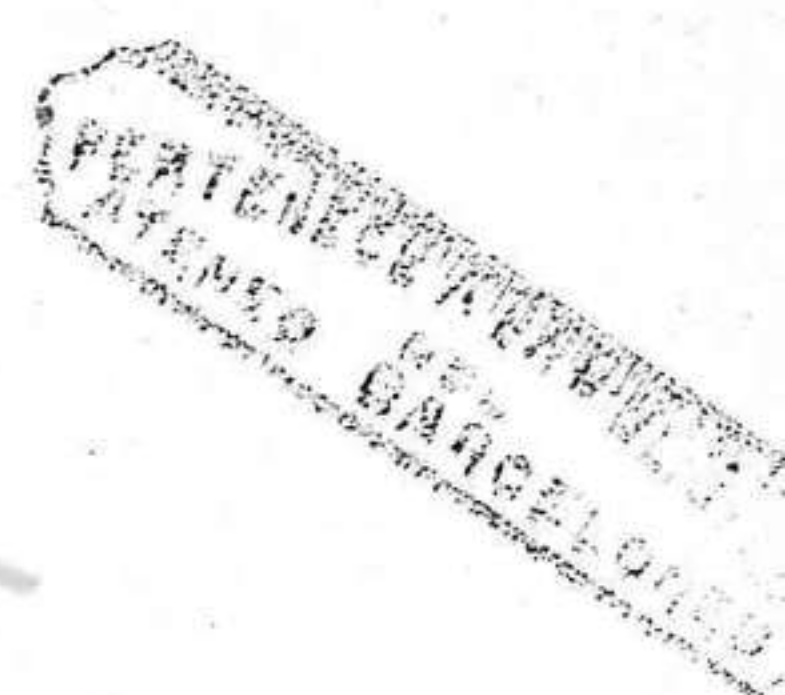
Excercici de 1914 a 1915

SENYORS :

LNA de les consuetuts may interrompuda de recordança d'aquest ATENEU, inherents al càrrech de secretari que jo ocup de present per benvolent elecció vostra, és donar compte quiscún any de la vida corporativa de la nostra Associació cultural en lo curs acadèmic més properament passat. Així donchs, vos covindrà de soferir que, per breus instants, jo vos parli suscintament y ràpida de la successió dels fets esdevinguts dins la nostra Societat durant l'any acadèmic de 1.er de Juliol 1914 a 30 de Juny 1915. Ne parlaré suscintament y ràpida, he dit, per tal com los fets més capdals són ja amplament publicats en lo BUTLLETÍ DE L'ATENEU BARCELONÉS.

VIDA CORPORATIVA. — La sentada oficial reglamentaria tingué lloch lo dia 21 de Desembre, ab lo solemniat de consuetut. L'obrí lo Dr. Joseph M.ª Roca, qui'ns presideix també are de present, y llegí son notable discurs tractant *De femi-nisme*, ple d'escaients observacions científiques y socials ab gran pertret de documental històrich y d'erudició literaria. D'ell no vos ne parlaré més, per tal com és estat publicat en lo primer número de l'esmentat BUTLLETÍ.

Ja abans, emperò, de la dita inauguració tingueren lloch en nostra Associació varies conferencies. L'enginyer Sr. En Juli Domenech donà en 18 Novembre més prop-passat, una conferencia de tan interès com actualitat en aquells angoixosos dies pera la nostra ciutat, sobre *Les aygues de Barcelona y l'epidemia tífica*. Un antich soci, català il·lustre, sabi historiògraf de la nostra terra y peritíssim coneixedor de les Belles-Arts, lo Sr. Sanpere y Miquel — per dissort avuy desaparegut d'entre nosaltres,

—explicà en los dies 20, 23, 27 y 30 del dit mes, les conferencies a ell encarregades per lo Ministeri d'Instrucció pública, y que lo dit senyor tingué interès en donar ací en l'ATENEU. Elles foren una revisió, no sols de les seves importantíssimes recerques personals, àdhuch una dissertació completa y revisió de tot ço qui, fins de present, és conegut en pintura dels trescentistes catalans; y pera major delectació nostra il·lustrà les seves explicacions ab nombroses diapositives.

En l'any present de 1915, nostre erudit consoci Sr. Miquel y Planas, en 4 de Janer, nos parlà tan escientment d'*El Valeri Maxim traduit per Antoni Canals* (xiv^a segle), ab motiu de l'esplèndida edició que venia de treure a llium. Lo Dr. Johan Coll y Bofill, president de la secció de Ciències Exactes y Naturals, en 11 del esmentat mes, nos féu conèixer son important treball *Teatre crítich mèdich modern*.

D. Joaquim Aguilera, en 20 de Febrer, donà una notable conferencia sobre *Les zones neutrals y la política catalana*; aquesta conferencia, com l'anteriorment esmentada del Dr. Coll y Bofill, foren publicades en lo número terç del nostre BUTLLETÍ.

Dona Agna Macheroni, deixeble de la Sra. Montessori, explicà en los dies 10 y 13 de Març, devant d'un nombrosíssim auditori, los nous sistemes d'ensenyança y educació per aquella implantats, los quals han hagut tan bon reeiximent en la península italiana. En 12 del esmentat mes, tingué lloch la vetllada necrològica en honor y bona memoria del qui fou estimat consoci y honorable president d'aquest ATENEU, N'Alfons Suñol. Los meritíssims treballs confiats als Srs. Santiago Gubern, Jaume Carner, Carles M.ª Soldevila y Lluís Domenech y Muntaner, llegits en aquella memorable y solempnial vetllada, han omplert lo segon número del nostre BUTLLETÍ. Una delegació d'aquesta Junta Directiva anà portar un exemplar del dit número del BUTLLETÍ a la senyora vidua Suñol com ofrena de perdurable y bona recordança de l'ATENEU vers son il·lustre ex-president, passat d'aquesta vida.

Lo dia 20, nostre consoci y distingit cervantista Sr. En Johan Givanel, nos féu fruhir agradosamente de son treball intitulat *Una mascarada quixotesca celebrada a Barcelona l'any 1633*; y en 23, lo Sr. Domingo Martínez Ferrando nos delectà ab una lectura de poesies inèdites.

L'ATENEU no podia deixar de pendre part activíssima y associar-se a l'homenatge de tot Catalunya en honor de la gran figura d'aquell sabi català, de portentosa y vastíssima intel·ligencia, qui refulgí com astre de primera magnitud en l'Edat mitjana, lo seràfich y il·luminat Ramón Lull, nat en Mallorca al començar del segle XIII, lo primer qui en l'Europa llatina escrigué de filosofia en llenguatge neo-llatí, honra altíssima de tota la Nació Catalana. La primera conferencia de la serie a la dita commemoració destinada, fou donada per Mn. Llorenç Riber, qui tractà de *La vida y l'obra del Doctor il·luminat*. Lo dit treball tan profund en los conceptes com clar per sa forma expositiva, fou una exquisida y hermosíssima galanura literaria del sigle d'or de la nostra llengua catalana. Què us diré? Que l'estil literari del comentador arribava a confondre's ab lo propi llenguatge dels textos del doctor

seràfich. En 1.º de Juny, Mn. Joseph Casadessús, nos parlà de l'*Ars magna*, y son notabilíssim treball filosòfich fou un complet judici crítich de la dita obra lluliana, de son origen, de son mecanisme extern y intern, de la seva ortodoxia y de son valor científich; rebatent ab vigorosos arguments los sofismes y falsetats aduhits per los enemichs de la nostra gran figura enciclopèdica del XIIIe segle, y posant en relleu llur hipòcrita manera d'argüir. Les dites conferencies foren sospeses ab motiu de les calors estacionals, pera esser represes després de vacances finides.

Lo dia 5 del mateix mes de Juny, Mme. Jouven, membre de la «Creuhada de les dònes franceses» vinguda de París, explicà l'obra de ses compatricies en relació ab la guerra europea, fent una eloqüent vindicació de la dòna francesa. Lo dia 7, Mn. Llorenç Riber, delectava un selecte auditori ab les primicies de la seva traducció catalana dels principals fragments de l'immortal *Eneida* de Virgili. Y los dies 10 y 16, lo Sr. Sanpere y Miquel nos parià — per darrera volta en públich — de l'admirable obra pictòrica y de l'exuberant colorit del notable artista N'Hermen Anglada, qui venia d'obrir l'exhibició de ses pintures en lo Palau de Belles Arts de la nostra ciutat.

A més, lo Sr. Comas Solà, continuà donant conferencies mesals d'astronomia, tractant de : *Nous punts de vista sobre'ls efectes astronòmichs de l'aberració de la llum; Progressos de l'astronomia y la sismologia en 1914; Consideracions sobre'ls derrers fenòmens sismichs; Catalechs y cartes fotogràfiques d'estels*, etc. En una de les dites sessions parlà també lo Sr. Armenter de Monasterio de *Los Geysers y les manifestacions termals de Nova Zelanda*.

Lo professor Sr. Paul Dieterle donà un breu curs sobre *L'industria química en Alemanya*. Les conferencies tingueren lloch lo 20 de Febrer, 6 y 20 Mars, y 10 d'Abril y versaren sobre *L'ensenyança de la química en Alemanya y Suissa; L'utilisació del nitrògen y l'importancia d'aquest problema pera l'agricultura; Explosius moderns empleats en la guerra actual, y Films cinematogràfichs*. Les dites sessions foren acompanyades de projeccions fotogràfiques y d'experiments.

Per fi, una serie de conferencies organisaada per l'«Associació Catalana d'Estudiants», tractant, lo Sr. Puig y Cadafalch, de *La nostra ensenyança tècnica*; lo Dr. Serra y Huster, de *La Vida Universitaria en relació ab lo problema de la cultura*; lo Dr. Pi y Sunyer, *Lo sentiment de la responsabilitat en l'ensenyança*; lo Dr. Joaquim Dualde, *Consideracions polítich-pedagògiques*; el Dr. Fernández Galiano, *El problema universitari de'l punt de vista de l'ensenyança experimental*; lo Dr. Fargas, *Conveniència d'una reforma en el regim universitari*, y lo Sr. Joseph Zulueta, *La personalitat moral de l'Universitat*.

La Junta Directiva s'era ocupada en organisar unes *Vetllades d'art* reservades exclusivament als socis y llurs families; emperò degut al estat epidemial de la nostra ciutat, de que n'eren emmalaltits nombre de socis y llurs families, la Junta Directiva cregué més convenient y oportú ajornar-les pera millors temps y en sa conseqüència no tingueren lloch fins la primavera. Segons lo programa combinat per lo jove y emi-

nent violoncel·lista Sr. En Gaspar Cassadó, les audicions tingueren lloch los dies 15, 22 y 29 de Mars més prop-passat, ab lo concurs, a més del esmentat artista, dels Srs. Longàs, Perelló, Grau y Mussolas y la Srta. Montero, qui interpretaren lluhidament y ajustada, selectes composicions; entre altres, Sonata en *re* major (violoncel y piano), la cantata d'*Adelaida* y lo trio en *re* major, de Beethoven; la sonata en *la*, de Brahms y'l quintet en *fa* de César Franck; totes les quals foren xardorosament aplaudides.

Y en 2 de Juny tingué lloch altre *Vetllada d'art* a càrrech del notable pianista Sr. Pous del Castillo, qui executà un selecte programa mereixedor també del plascent aculliment de la nombrosíssima y distingida concurrencia qui omplí les sales del ATENEU.

VIDA ECONÒMICA.— En l'exercici de 1914-1915, la liquidació ha sofert poca variació, malgrat les desfavorables circumstancies presents, en relació ab les altres anyades. L'ingrés en Caixa fou de 124,063'15 pessetes; ies despeses han pujat 100,167'19 ptes. de que'n resulta un superàbit de 23,895'96 ptes.

De la dita total quantitat despesa, 14,521'80 ptes. han estat esmerçades en obres de millorament y conservació del nostre edifici social y en mobiliari, com són: construcció de nous armaris pera la Biblioteca y resolució de l'escala fixa pera la galería de la mateixa; instalació d'un munta-càrregues qui posa en comunicació los divers replans de la casa; la colocació d'una làpida commemorativa dels benefactors del ATENEU; la renovació del jardí, que dóna vida, alegría y embelliment a nostre hostatge social y car a tots los socis; l'edició de postals ab vistes del nostre edifici; lo millorament en lo servey de carruatges, etc., etc.

Pera la Biblioteca han estat despeses 12,300'60 ptes. Lo capítol de sotscripcions ha sofert una minva per tal com qualques revistes han tingut interrompudes durant alguns mesos o han cessat del tot llurs publicacions, degut a la guerra europea. Durant l'exercici objecte de la present memoria y malgrat les condicions desfavorables motivades per la dita guerra, en quant a remisió de llibres, ha estat completada la gran col·lecció de *Scrittori d'Italia*, començada sa adquisició en l'exercici precedent, la qual col·lecció puja avuy a quasi una centena de bells volums. Seguint lo criteri de nodrir la secció de literatura y crítica modernes per mijà d'autors complets, han estat omplerts los buyts observats en alguns, com Anatole France, Nietzsche, Romain Rolland, y han estat adquirits altres, com Brunetière y Lemaître. La part d'arqueología y tècnica artística, entre moltes altres adquisicions de menor importança, ha estat enriquida ab obres tals com *Architettura musulmana*, de Rivona, l'*Archéologie*, de Déchelette; *Histoire de l'antiquité*, de Cavaignac; *Philosophie de la Nature dans l'art de l'extrême Orient*, de Petrucchi; *Nouveaux études de Mythologie*, de Müller; *Eléments de composition décorative*, de Quémieux; *Méthode et théorie de composition ornementale*, de Grasset, etc., etc.

Han estat adquirides obres d'importancia pera l'història literaria y bibliografia de les regions de la nostra península, per exemple : *Bibliografía Zaragozana y bibliografía aragonesa*, de Sánchez; *Cervantes et le romantisme allemand*, de Bertrand; *Historia de la lengua y de la literatura castellanas*, de Cejador, etc. De ciències han entrat los tractats de *Química*, de Molinari; *Zoologie appliquée*, de Pellegrin; *Les Bois*, de Charpentier; *Les vegetaux propres a la fabrication de cellulose*, de Rostaing; *Huiles essentielles*, de Gildemeister; *Análisis químico cuantitativo y cualitativo*, de Casares, etc. La colecció completa dels treballs publicats per la Junta de Pensions y alts Estudis de Madrid, forta en l'actualitat de mes d'una centena de volums consagrats tots ells a coses inèdites y dividits entre l'arqueologia, l'història, la paleografia y coleccions diplomàtiques, la geologia y ses branques, la mineralogia, la botànica, l'alta filologia, etc., etc., de les regions qui integren la nostra península estudiades del punt de vista més modern y seriós. Per fi, han estat adquirides ab la preferencia que's pertany, les publicacions històriques y literaries de la nostra terra : entre elles les publicacions lulianes, com son : lo llibre de *Blanquerna* y varis volums del *Llibre de contemplació*; los volums darrers dels *Processos de Corts Catalanes*, y les publicacions de l'Institut d'Estudis Catalans, etc., etc.

Un dels fets més capdals pera l'ATENEU durant aquest exercici, és estat, sens dubte, la publicació del BUTLLETÍ DEL ATENEU BARCELONÉS, qui ha vingut omplir lo buyt que la nostra entitat cultural sentia d'ençà que lo *Boletín del Ateneo Barcelonés*, nat en 1879, fou sotspès en 1883.

Freturava l'ATENEU d'un orgue de publicitat qui expandís lo treball intel·lectual fóra dels murs d'aquest edifici, y donés vida perpetua a meritíssims treballs qui, per defall de medi de publicació, morien tantost eren parlats per llurs autors o romanien arreconats sense esdevenir útils a la societat.

No tinch d'ampliar més l'objecte de la dita publicació, per tal com palesament és expressat en lo «Propòsit», insert a la capsalera del primer número d'aquesta nostra publicació, jove per son temps de vida, emperò de gran valua per los importants treballs que en ell hi són publicats. Tots devem posar-hi nostre afecte, tota la nostra voluntat, tot nostre poder pera que'l dit BUTLLETÍ sia l'espill qui reflexi lo nivell intel·lectual de nostre ATENEU. Lo dit BUTLLETÍ és destinat exclusivament als socis de l'ATENEU y a les Societats culturals per via d'intercanvi.

Heus-ací are la llista, llarga per dissort, d'estimats consocis nostres passats d'aquesta vida durant los dotze mesos qui són objecte d'aquesta memoria. Bon nombre d'ells reteren tribut a l'epidemia qui en mal hora vingué trencar tantes y tant belles promeses y energies. Llurs noms són:

Giol (Candi). — Comas (Ricard). — Amigó Cuyás (Ramón). — Piera (Antoni). — Vidal Jovelli (Francesch). — Giralt Verdaguer (Joaquim). — Sardà Làdico (Johan). — de Martí Escuder (Antoni). — Plana Canudas (Joseph). — Bori de Caralt (Juli). — Duràn Bertràn (Eduard). — Roura Barrios (Benet). — Grau (Francesch). — Ciurana

(Joseph). — Galera Planas (Ramón). — Ferrer Soler (Lluís). — Galofrè (Carles). — Sans Oliveras (Joaquim). — Cortada Torelló (Antoni). — Viñeta Bellaserra (Joseph). — Maese (Carles). — Domínguez Miralles (Adolf).

Pera tots ells vagi del fons de nostres cors una remembrança d'amistat, de companyerisme y de pietosa efusió; pera tots ells diguem ab lo nostre poeta : «Per llurs ànimes qui amaren, llum eterna, etern consol; per llurs cossos qui sofriren, bon remey y bon repòs.»

DANIEL GIRONA Y LLAGOSTERA

UNA MONJA METGESSA*

SENYORES, SENYORS :

EN el vell París, y a l'espona esquerra del Sena, s'hi trobava entre l'estol d'institucions religioses que agensaven el pujol de Santa Genoveva y els seus encontorns, el Convent de les Carmelites descalces que s'alçava en la *rue Saint Jacques*, l'antiga carretera petjada pels gals y els romans, la *Strata regia* de la *Lutetia Parisiorum*, la via per on Clovis féu la seva entrada a París després d'haver estat ungit August en la Basílica de Sant Martí de Tours.

La munificencia de María de Médicis bastí el Monestir de les Carmelites en el mateix indret, si fa o no fa, on la *Lutetia* del Paganisme havia bastit, segons conta la llegenda, un temple a la deesa Ceres, la qual, encara en temps de Lluís XIII, es cobrava els delmes dels blats y terres, malmenant les collites. Acabat l'edifici, s'hi traslladaren des de *Saint Denis*, on romanien d'ençà la llur arribada en terres de França, el reduït esbart de monges professes, filles en religió de Teresa de Jesús, que el futur cardenal Pere de Bérulle, l'amic d'Enric IV, de Francesc de Sales y de Vicens de Paúl, importà d'Espanya, malgrat l'oposició d'En Felip III, qui cobejà la pretensió de deturar-les abans de que traspassessin la frontera del seu reialme.

En aquelles cel·les humils, rònegues, construïdes y disposades a faisó de les del convent d'Avila, s'allotjaren les que ab Mme. Acarie al front, havien d'esser el fonament de la institució del Carmel, saviament reformada per Teresa de Jesús y a la que li estava reservat un lloc d'alta transcendencia social, precisament en els moments en que la França, resorgida de bell nou, fonamentava fermament els sotraguejats organismes que integraven l'Estat, y s'esblaimaven els rastres de sang que deixaren les agitacions y les lluites fraticides que, ab el nom de religioses, pertorbaren durant anys la seva vida. Fou el rei gascó, el Bearnès, qui apaibagà la guerra

* Discurs presidencial llegit en la sessió inaugural de curs de 1915-1916 de l'ATENEU BARCELONÉS.

civil ab el Concordat pera els catòlics y l'Edicte de Nantes pera els hugonots y pera uns y altres ab la seva simpatía personal que atreia y cautivava. Bon deixeble de Plutarque, y ab el seu caràcter jovial — que no debades vingué al món escoltant ses orelles el cant de la seva mare y tastant els seus llavis el vi de Jurançon,* — assolí que catòlics y protestants deposessin les armes, si no contents, almenys conformant-s'hi resignats, essent, pera abdós bàndols contrincants, més una treva a contra cor, que una pau franca y generosa. La prova que el foc no s'havía estingit y que restava acogulat sota les cendres, és que temps a venir els vents de *La Rochelle* l'abrandaren.

La iniciativa de portar Carmelites descalces reformades a França, fou deguda a una parenta de Bérulle, Mme. Acarie, de qui havem parlat suara, notable per la seva bellesa y espiritualitat. Pot dir-se que els salons del seu Hôtel foren la forja de la reforma de la clerecía y de les ordres religioses, les quals fins llavors, distretes y aturrides ab la remor de les armes de brega, havien deixades rovellar llurs armes propies: l'oració, la caritat, l'austeritat. El Catolicisme sofria una forta crisi, car els fanàtics en bona part havien substituït els creients; la degradació moral s'havía empadronit, era senyora y majora de la societat, y els convents, mancats de disciplina y entregats a la llicencia, recordaven, alguns d'ells, les disbauxes luxurioses que en el segle xv profanaren els monestirs de Pourras, Saint Cyr y Farmoutier, les abadesses dels quals prostituïren llur cos, oblidant l'hàbit que vestien y la dignitat que ostentaven.

Dels salons de Mme. Acarie ne sortiren molts religiosos d'abdós sexes, que hi havien entrat gent de món, pertanyents a la noblesa, a l'aristocràcia, a les ciències y a les lletres, y que tot ho abandonaren generosament, abnegadament, pera dedicar-se a l'apostolat místic que s'anava estenent arreu, cristallisant en diverses formes y congregacions, essent les Carmelites una de les més excelses, sinó la més excelsa, de les que es dedicaven a la vida contemplativa. La mateixa superiora de *Port Royal*, segons *Sœur Jacqueline Pascal*, — germana del gran pensador — en una lletra que endressa a una seva amiga, també religiosa, fa llur elogi: «les Carmelites estan actualment en gran predicament y en gran reputació de santitat, y ab raó; car és veritat que són dones tan santes com una desitjaria ser-ho, ab austeritats prodigioses y ab una tan exacta observança de totes les regles, que elles no voldrien

* Na Joana d'Albret, per complaure el seu pare, qui li demanà que a l'hora del part cantés una cançó bearnesa perquè si el fruit de benedicció fos noia no sigués ploranera, y si fos noi no resultés de caràcter trist y encongit, mentre paria cantà la coneguda corrandà: «*Nostre Donne deou cap deou poun, adjouda mi en aqeste heure.*» Nascut l'infant, l'avi l'agafà y li fregà els llavis ab un gra d'all — la triaca de Gasconya, — y ab sa copa d'or li féu veure una gota de vi de Jurançon, mentre deia, entregant el nin a la dida: «— Tu seràs un bearnès de debò.» Y així sigué; quan el seu pare N'Antoni de Borbón el presentà a N'Enric II, y aquest, aludint el projecte de casament ab la seva filla, li preguntà en francès si volia esser fill seu, li contestà en bearnès, senyalant el seu pare: «— *Aquet es lou seignou pay.*»

pas faltar-hi d'una iota». Aquest enlairat concepte de les Carmelites, és digne de tenir-se en compte, perquè procedeix de la primera autoritat femenina de *Port Royal des Champs*, qual austeritat y rigorisme eren molt semblants a les del Carmel, si bé aquestes religioses prescindien en absolut de les discussions teològiques que tant preocupaven a les primeres y que tants disgustos les hi havien d'o ocasionar, fins a l'extrem de veure's obligades a desaparèixer com a comunitat religiosa, després d'una persecució de molts anys, havent-les-hi privat la comunió, — com ja els hi havien fet anys enrera — suprimint-les-hi el títol y dignitat d'abadia y desposseint-les dels béns, que foren anexats a la casa de París, sotmesa en absolut a la voluntat dels enemics del Jansenisme. L'agonia del monestir de *Port Royal des Champs* acabà ab l'expulsió de les religioses, velletes quasi totes, y l'enderrocament de l'edifici, sense respectar ni la iglesia, que també fou enderrocada, ni l'augusta pau de la mort, car s'exhumaren humanes despulles de religioses, que anaven d'ací d'allà, essent pastura, algunes d'elles, de cans famolencs, y les llosanes sepulcral empedraren qualque pati de les masies de l'encontrada.

La claustra de les Carmelites fou un dels ports de refugi més segurs pera les qui acorades, s'hi posaven a recés, fugint de les tempestes del món. Dintre el Carmel s'hi aplegaren dames y donzelles les quals havien renunciades enlairades posicions socials, pera vestir l'hàbit de burell : molts noms il·lustres s'amagaven sota els vels de les religioses.* Acostumades al gran luxe y a les comoditats de la vida, estaven més que contentes, joioses, d'habitar una petita cel·la miserable, menjant frugalment, subjectes a implacable silenci, dormint poc y treballant molt. Llurs cossos delicats, habituats a teles fines, se cobrien ab robes grolleres que dissimulaven els silicis, y llurs peus abandonaven les mitges de seda y els escarpins brodats, pera calçar, nusos, les aspres espadenyas castellanés.

Veus-aquí l'austeritat que somnià la Duquesa de La Vallière y la que escollí pera penitencia dels seus pecats. Ella, acostumada a viure en un ambient de grandesa essent pecadora, al voler-se redimir, fou tanta la cobejança que sentí de sot metre's al rigorisme del Carmel y de compartir les continúes mortificacions de les seves filles, ovirava tan llunyana l' hora de començar l'expiació de les seves culpes, que ab força de voluntat, en ella desconeguda, vencé tots els obstacles que s'oposaven a la sublim aspiració. Adhuc, pera obtindre el permís reial, sofrí resignada totes les humiliacions, y entre elles la més crudel que es pot imposar a una dona enamorada : l'obligaren a amparar ab els seus noms, essent padrina, a una filla del rei y la Montespan, qui l'havia substituïda en el cor de Lluís XIV. Resoltes totes

* A les Carmelites s'hi trobaven : Mlle. Lancry de Bains, dama d'honor que havia siguda de la reina Maria de Médicis, y que després fou la virtuosa priora Maria Magdalena de Jesús; Mlle. du Vigean, antiga enamorada de Condé, portava el nom de Sœur Marta; Mlle. d'Epernon, la qual preferí les Carmelites a la corona de Polònia; Mlle. de Bellefond, nomenada en la claustra Mère Agnès de Jesús-Maria.

les dificultats, arribà pera La Vallière el dia de sol després de tantes nits tenebroses, y després d'haver demanat públicament perdó a la reina, a qui tant havia ofesa ab sa conducta, deixà per sempre el Palau de Versailles pera dirigir-se al Gran Convent, la porta del qual s'havia de cloure darrera d'ella com la llosa d'una tomba.

Pera aquella mare de fills de rei, la vida cortisana s'era acabada y començava la vida d'expiació; la noble dama cercava en la solitud de la claustra el conhort dels desenganys soferts, y allí, en aquell asil auriolat de santedat, esperava ansiosa la mort com una deslliurança. Y així com tot just entrada, sacrificà l'hermosa coma d'or que fou l'admiració dels magnats y l'enveja de les dames de la cort, y que tant havien amanyagada les mans reials, també renuncià a tota llei d'excepció que a son favor pogués concedir-li la seva alta jerarquia. Dintre la vida conventual volgué ésser y sigué una religiosa com les altres, més miserable que les altres — com deia ella, — car les seves germanes en religió havien viscut virginalment, y com elles, y més que elles, volgué treballar y pregar y fer penitencia, pera nivellar en lo possible la desigualtat moral existent.

Complí els vots irrevocables d'obediencia, castedat y pobresa, sense un sol instant de defalliment espiritual, essent exemplar la seva conducta y la seva pietat incomparable; portà la humilitat fins a l'extrem d'acollir ab benevolencia y gentilesa les visites que li feia la Montespan : y és que en aquestes visites, la que estava darrera les reixes del locutori ja no era la Duquesa de La Vallière, era Sor Lluïsa de la Misericordia. A la seva mort, el poble, el bon poble de París, cregué que havia mort una Santa.

Quin dubte hi ha, que en qualques casos com el de La Vallière, el convent fou l'asil d'amors fracassats, reliquiari de tristesses resignades, arc de Sant Martí de tempestes del cor, epíleg terrenal de doloroses tragedies...? Però la immensa majoria de les professes, satisfetes d'haver vençut en la lluita interna, on hi prenen part la fortitut del cel y la feblesa de la terra, l'abnegació de l'esperit y l'egoïsme de la materia, renunciaven el món ab alegría, preferint a les seves vanitats y goigs copsar la pau de llurs cors, consagrant-se a la pràctica austera de totes les virtuts.* Y totes, unes y altres, com els ocells de la llegenda oriental, les ales dels quals s'envolen tan enlaire que després no saben trobar el camí de la terra, aquelles santes dònes, ànimes enamorades del desert y assedegades de solitud, vivien plaentes, allunyades del món, y s'havien tant endinsat en la contemplació de la vida ultra terrena, que el món ja no existia per elles y no haurien pas tinguda l'esma de trobar-lo.

Si les religioses d'ordres austeres no haurien sabut trobar el món, en moments de vicissitud el món les trobava a elles, y era molt freqüent, en les centurries xvii y

* Les monges del convent de les Ursulines de Loudun, essent Superiora Sor Joana dels Angels, la cèlebre histèrica possessa qui tant intervingué en lo famós procés Grandier, a excepció d'una, totes pertanyien a la noblesa o a l'alta burgesia.

xviii, que dames d'alta jerarquia, començant per les reines,¹ cerquessin temporalment conhort en els monestirs pera participar quelcom de la placidesa y de l'ambient de pau que en ells regnava. Molts anys abans de pendre l'hàbit de la Visitació,² Mme. de Montmorency es recliu a Santa Maria de Moulins, fugint astorada del món, pera plorar la mort del seu espòs escapat en el pati d'honor del Capitoli de Toulouse per ordre de Richelieu.³ Després de la desfeta de la Fronda, allí acudí la seva neboda Mme. de Longueville, ab l'ànima entristida y humiliada, captant un consell dels llavis d'aquella viuda inconsolable, la qual demanava un altre cor a Déu pera poder-lo estimar, perquè el que ella tenia l'havia consagrat a la memoria perdurable del seu marit. Y el consell fou donat, y, mercès a ell, l'heroïna de la Fronda, la última en rendir-se, abjurà palesament els errors comesos, y aquella vida agitada, compartida entre la política y la galanteria, la guerra y la religió, la literatura y el preciosisme, es retirà del món relativament jove, retornant a la cleda familiar y en absolut desenganyada de les miseries de la terra; lassa d'emocions, enlairà els ulls y l'esperit, cercant en la pau de *Port Royal des Champs* y en la companyia de les seves religioses, el camí de redempció, del qual les lluites y les passions humanes no li havien deixat lleure pera ocupar-se. Encara que visqués a *Port Royal*, la tradicional amistat y devoció que a les Carmelites professava des de la juvenesa no minvà, fins a l'extrem de disposar, en les últimes voluntats, que a la seva mort el cos fos portat al Carmel. Per cert que al donar compliment a la disposició testamentaria, la humanal despulla fou rebuda, en nom de la Comunitat, per Sor Lluïsa de la Misericordia, la qual n'era sagristana. La víctima expiatoria de la reialesa per haver-la estimada massa, rebia el cos, pera esser-ne guardiana, de la víctima de la reialesa per haver-la combatuda a ultrança...

També dins el clos del monestir de *Port Royal*, en la mateixa *rue Saint Jacques*, vora el Carmel, hi anà a viure, boi pobre y vella, la Marquesa de Sablé. Habitava,

1. La reina Agna d'Austria molt sovint se retirava al Val-de-Grâce, y la seva nòra, Maria Teresa, a les Carmelites.

2. Quan ja bastides, a les seves despeses, l'esglesia del Monestir y la tomba de Montmorency, pogué exclamar: «— Que n'estic de contenta d'haver assolit aixoplugar, dessota la mateixa teulada, mon Déu y l'espòs que Ell m'havia donat!», se dedicà, ab totes les seves energies, a gestionar la beatificació de Francesc de Sales y de Francesca de Chantal. Termenats aquests deures y arranjats els seus negocis, prengué l'hàbit; y la *Sylvia* cantada pels poetes y admirada per les precioses, canvià la corona ducal pel vel religiós, deixà d'esser Maria-Felicitat Orsini pera nomenar-se Maria Enriqueta — en memoria de N'Enric de Montmorency; — la parenta de reis es convertí en esposa del Senyor. Morí abadessa, després de rebre la nova de la canonisació de Francesc de Sales y d'haver abraçat el cor de Francesca de Chantal.

3. Malgrat les peticions d'indult que de tots els estaments y de tots els indrets de França, y àdhuc de les corts estrangeres — inclús la Santa Sèu, — se reberen; malgrat les pregaries ab exposició del Santíssim y les processons que es feren en totes les esglesies del Llengadoc, com se feien en temps d'epidemies y malvestats, el rei, aconsellat per Richelieu, fou inexorable ab Montmorency. L'assessor reial donà prova d'ingratitude envers el condemnat, qui havia promès defensar y protegir el primer ministre quan Lluís XIII, retornat de Savoia ab una febre maligna, s'agreujà, y, creient morir-se, li recomanà el cardenal.

encara que fóra de la Comunitat, ben aprop del chor y del parlador, y el seu servei, metge y dama de companyia inclusiu, estaven ab ella, portats més per l'afecte que li servaven, que pel guany que podien reportar-ne. El temps que li deixaven lliure les tradicionals fobies a les malalties y la confecció de confitures, l'esmerçava escrivint y continuant les tertulies de l'Hôtel de Rambouillet, on ella tant havia excel·lit. En aquella sala quasi monàstica, hi acudien personalitats il·lustres en política y en literatura, dones exímies en l'art del bell parlar y d'escriure magistralment, y com la del famós Saló blau, la cort escollida de Mme. de Sablé, era menys nombrosa però més esquisida que la del Louvre.

Mme. du Deffand tingué durant mig segle el saló en el fons del pati exterior de la Comunitat de la Providencia, en el Convent on també hi havia viscut la Montespan. L'habitació de Mme. du Deffand estava ben habillada, y en ella s'hi continuaren les històriques tertulies del seu saló. Més endavant, però ja ab relativa llibertat, també visqueren en el Convent de Sant Joseph o de la Providencia, Madame de Vassé, Mlle. Ferrand, la Princesa de Talmond y Mlle. de l'Espinasse.

L'austeritat del Carmel sobressortia y es destacava molt més, quan més temps passava y quan més s'anava esblaimant en la gran ciutat l'esperit dreturer que motivà aquella fundació. En la XVIII centuria aparegué a plena llum la desorganització de les institucions polítiques que ja s'havia iniciada en el segle anterior. Els poders regulars no tenien fe en ells mateixos: precisament els mancava la fe que és el principi de la llur estabilitat. La monarquia vegetava sense prestigis, y no posseint el valor de la propia convicció, alternava l'arbitrarietat ab la feblesa; l'aristocràcia estava corrompuda y la plebs pervertida; regnava la depravació en tots els estaments; y, barrejats ab la frivolitat y la coqueteria, es discutien sistemes filosòfics, que de conseqüència en conseqüència havien de portar, com epíleg d'aquell segle desgraciat, la sinistra guillotina.

Les característiques del segle foren la lleugeresa, el cinisme y la pedanteria. Madame de Tencin, la canongessa escapada del reial monestir de *Montfleury*,¹ hereva del saló de Mme. de Lambert,² posseidora de tanta plètora intel·lectual com d'anèmia moral, aventurera fins l'extrem de passar la llinda de la llei, ignorant absolutament

1. Les families distingides que obligaven a llurs filles — potser ab fins econòmics — a renunciar el món, perquè no oposessin resistència, procuraven que ho fessin en lo Monestir de *Montfleury*, de clausura molt relativa y d'una disciplina suavíssima: s'hi feien passejades, s'hi donaven concerts vocals y instrumentals, y en el locutori, la major part de converses tenien per tema l'amor humà. El cardenal Le Camus se proposà posar-hi ordre y no pogué, per la resistència que les families hi oposaren.

2. Els salons se succeïen, s'heretaven. A la mort de Mme. de Lambert, senyora distingidíssima, amiga de Fénelon y que exercia gran autoritat en els cercles intel·lectuals y aristocràtics de París, el seu saló passà de la rue Richelieu a la rue Saint Honoré, domicili de Mme. Tencin, on assistien, ab assiduitat, Fontenelle, Montesquieu, Mairan, De Boze, y, sobretot, Marivaux. Mme. Geoffrin continuà el saló de Mme. Tencin, y a Mme. Geoffrin l'heretà Mme. Necker.

l'existència d'escrúpols y per tant testimoni de major excepció, deia, parlant del seu temps (últims del xvii y començaments del xviii) : «Cal confessar que el nostre país, és un bon país pera la frivolitat.» Y en ple segle xviii, Madame du Deffand, coneixedora com poques de la seva època y sobretot del seu món, que era un món seleccionat, un món síntesi, en donava aquesta definició : «cap gracia, cap facilitat, gens d'imaginació, tot és glaçat; atreviment sense força, llicència sense alegria; gens de talent, molta presumpció». Per ella, els seus contertulis, els qui convivien ab ella la vida de l'esperit, eren «màquines de ressort, que van, vénen, parlen, riuen, sense pensar, sense reflexionar, sense sentir, cadascú representant el seu paper per habitut».

En una de les seves espirituals lletres, Horaci Walpole escriu dels parisencs : «... Pòbre gent! no els queda ni temps pera riure : primer s'ha de pensar en enderrocar Déu y el rei : tots, homes y dones, del primer a l'últim, treballen devotament a aquesta demolició.» Y després explica que deixà de concórrer als dinars del baró d'Holbach, perquè els seus autors, els seus filosofhs y els seus savis, li havien «fet rodar el cap ab un nou sistema de diluvis antidiluvians que ells han inventat pera demostrar l'eternitat de la materia...»

Y en aquest estat social, precursor d'un gran cataclisme, indicador de que la França rodolava dret a l'abim, en que tot estava revoltat y fóra de lloc, les Carmelites, si bé pregaven per la salvació de l'Estat, preveient el temporal que s'apropava, conservaven la llur serenitat y el llur prestigi indiscutible, cultivant l'esperit y alternant la pràctica de les santes austeritats ab l'estudi de tot ço que els hi permetés la castedat y la caritat dintre la llur ordre monàstica. Y si la majoria de monges eren mitjanies, com sol passar en totes les col·lectivitats no seleccionades intel·lectualment, hi havia entre elles qualques esperits superiors, qualques individualitats d'excepcional relleu, les quals trencaven la monotonía que les envoltava, ab llur talent gens vulgar, ab llurs remarcables aptituts.

*

Al convent de les Carmelites descalces de la *rue Saint Jacques*, pertanyia un Ms. inèdit — que jo sàpiga — existent a la *Bibliothèque Nationale*, de París, en el fons d'adquisicions novelles de 1911-1912 de Ms. francesos, petit format, núm. 10976 del Catàleg y ab el títol : «*Traité de médecine...*» y la llegenda «*composé pour les religieuses Carmelites de la rue Saint Jacques a Paris. Dedicace a Mme. de Maulevrier.*» En el Catàleg hi consten, a més, les següents indicacions bibliogràfiques: *Le Tome II manque. XVIIe s. Pap.; 418 pages 178 sur 110 millim. Rel. chagrin noir, avec fermoirs.* En el revers de la tapa, porta l'ex-libris del seminari de Sant Sulpici, a la biblioteca del qual devia anar, sortint del Carmel, y d'on devia sortir pera entrar a la *Bibliothèque Nationale*. L'istil és correctíssim y té fragments d'esquisida ele-

gancia, especialmente en el prefaci y en la lletra dedicatoria, no desmereixent de les bones plomes femenines contemporànies de l'obra. La grafia és clara y curada.

El Ms. va encapsalat pel títol complet : *Traité de Medécine avec l'indication des Remédes, simples, drogues salutaires, Recettes sûres et secrets plusieurs fois éprouvés, la manière de traiter les malades et le régime qu'elles doivent observer.* El llibre primer, únic que existeix a la *Bibliothèque Nationale*, es divideix en onze capítols, contenen les rúbriques següents:

Chap. 1 : 1, *Traité de la saignée.* 2, *De l'art de saigner.* 3, *Remédes pour les mauvaises saignées.* 4, *Composition du Baume pour arreter le sang, même arteriel.* 5, *Composition du grand baume universel. Vertus et usage du grand baume universel.*

Chap. 2 : 1, *Des fièvres et de leurs remédes. De la fièvre maligne.* 2, *De la fièvre lente.* 3, *Des fièvres intermittentes.* 4, *De la fièvre continuë sans redoublement et avec redoublement.* 5, *Des fièvres rouges, putrides, et de la suette.* 6, *Reméde pour la fièvre lente.* 7, *Reméde pour les fièvres intermittentes.*

Chap. 3 : 1, *De la petite vérole, herpèses, érésipels, pourpre, rougeole.* 2, *Des érésipels et des herpèses.* 3, *Composition de la teinture de myrrhe.* 4, *Remédes pour la petite vérole, Rougeole et Pourpre, Erésipels, Ebulitions et toutes eruptions sur la peau.* 5, *Composition de l'huile de vie du Maréchal d'Estrée.* 6, *Composition de l'huile de cire neuve.* 7, *Composition de l'eau générale.* 8, *Baume de Winskers.*

Chap. 4 : 1, *De la pleuresie, des fluxions de poitrine du rhume et de l'asme.* 2, *Du Rhume.* 3, *De l'asme.* 4, *Remédes pour la pleurésie et les fluxions de poitrine.* 5, *Composition du Kermes mineral, ou poudre des Chartreux.* 6, *Composition de mon emétique.* 7, *Composition de ma poudre noire.* 8, *Composition du fondant philosophique.* 9, *Composition de la solutive cristalline.* 10, *Reméde pour le rhume.* 11, *Ptisane Béchique.* 12, *Opiat Béchique.* 13, *Remédes pour l'asme.* 14, *Sirof pectoral.* 15, *Sirof narcotique.* 16, *Ptisane pectorale qu'on doit prendre pendant un mois.* 17, *Reméde pour la crachement de sang.* 18, *Remédes surs pour l'asme.* 19, *Sel pour l'asme.* 20, *Büillon pour l'asme.* 21, *Tablettes pour l'asme.* 22, *Elixir pour l'asme.*

Chap. 5 : 1, *De la Leucophlegmatie et hydropisie.* 2, *Du foye, de la leucophlegmatie et hydropisie.* 3, *Reméde pour la Leucophlegmatie et hydropisie.* 4, *Composition du fondant philosophique.* 5, *Composition de la solution cristalline.* 6, *Reméde pour l'hydropisie.* 7, *Bolus tribus purgatif.* 8, *Reméde admirable pour le flux de sang, pertes de sang, fleurs blanches, Regles des femmes, Hydropisie, et pour rétablir l'estomac.* 9, *Reméde contre l'enfleure et l'hydropisie.* 10, *Aposème purgatif pour l'hydropisie.* 11, *Liniment pour l'hydropisie.* 12, *Bain pour l'hydropisie.*

Chap. 6 : 1, *Des retentions d'urine.* 2, *Remédes pour les retentions d'urines, les glaires des Reins et le gravier.* 3, *Baume de Fiorevanti.* 4, *Reméde pour les reins et pour la vessie.* 5, *Elixir de Garus.* 6, *Reméde pour la gangrenne.* 7, *Ptisane apéritive tempérée.* 8, *Baume contre la gravelle.* 8 bis, *Pierre fougère.*

Chap. 7 : 1, De l'apoplèxie, létargie et paralisie. 2, Remèdes pour l'apoplèxie létargie et paralisie. 3, Elixir de Garus. 4, Composition de l'eau generale. 5, Elixir anglois pour la paralisie. 6, Ambre de vie. 7, Baume apoplétique. 8, Eau sans pareille. 9, Composition de l'elixir histérique. 10, Eau précieuse.

Chap. 8 : 1, Des chancres et des cancers. 2, Remèdes contre les chancres, cancers et ulcères. 3, Eau phagedénique. Autre eau phagedénique. Opiat pour fondre les glandes. 4, Remèdes pour les cancers et pour les ulcères. 5, Fondant de Rotrou. 6, Alkali de Rotrou. 7, Médecine de Rotrou. 8, Autre fondant ou Etiops nouveau. 9, Sirop pour purifier le sang. 10, Remède pour les cancers, Ecroüelles, les Loupes, les goîtres, les fistules, les ulcères, et les jambes enflées. 11, Boüillon maigre pour fondre les squires du foye et de la ratte. 12, Onguent pour dissoudre les glandes du sein.

Chap. 9 : 1, Des humeurs froides. 2, Eau phagedénique. 3, Boüillon pour le sang. 4, Remède pour les ecroüelles. 5, Ptisane de Vinache. 6, Teinture orifque de Rotrou. 7, Fondant de Rotrou. 8, Alkali de Rotrou. 9, Médecine de Rotrou. 10, Baume toscan Universel. 11, Sirop pour purifier le sang. 12, Onguent pour dissoudre les glandes du sein. 13, Veritable secret des pilules de Stahl. 14, Poudre tempérante de Stahl.

Chap. 10 : 1, Des coliques. 2, Remède pour la colique (Vin préparé). 3, Autre vin préparé. Boules de mars de Lorraine ou boules vulnéraires. 4, Tablettes. Outre remède souverain pour l'estomac. Poudre. Teinture pour les Régles. Electuaire. Ptisane d'hipericum. Ptisane epatique. Eau cordiale. Teinture anodine. 5, Eau vulnéraire. 6, Ptisane pour l'hydropisie ventreuse nommée timpanique. 7, Teinture anodine angloise. 8, Baume tranquile. 9, Baume rouge.

Chap. 11 : 1, Des Rhumatismes Goutes et sciaticques et de la paralisie. 2, Remèdes pour la goute, la sciaticque et le Rhumatisme. 3, Autre remède pour le rhumatisme. 4, Ptisane. 5, Eau du frère Jean. 6, Remède pour les Rhumatismes. 7, Remède pour la goute, les ulcères et le Rhumatisme.

Si bé és d'autor anònim, se desprèn de la lectura de l'obra que era una monja professa, qui la va escriure pera les seves germanes de claustra, com ho diu ella mateixa en el prefaci* : «... per un costat, sento la meva incapacitat, y per l'altre,

* «**Avant propos ou préface** : Le Respect et l'attachement que j'ai pour les grandes Carmelites de la rue St. Jacques l'envie que j'ay de leur être utile en quelque chose m'a fait croire qu'un petit traité des maladies auxquelles les filles sont le plus sujettes pourroit donner quelques Lumières aux infirmières pour les secourir plus efficacement dans leurs infirmités. j'y ay joint plusieurs Recettes de drogues dont j'ay éprouvé la bonté et l'efficacité. Que je serois heureuse si mon zèle pouvoit soulager les maux auxquels des corps acablés par la rigueur de la pénitence sont sujets, que j'aurois de joye si je pouvois contribuer a conserver des vies si saintes, si je pouvois perpétuer des prières si nécessaires a l'Etat et a l'Eglise : Si je pouvois étendre aussi loin qu'il est possible des jours qui me sont si chers. je sens d'un côté mon incapacité, et de l'autre que je déplaïs peut être a des victimes qui attendent avec impatience le dernier coup qui doit con-

que potser disgustarà a víctimes que esperen ab impaciencia l'últim cop que deu consumir llur sacrifici; mes jo les prego que em perdonin l'un y l'altre, y que sols se fixin en la meva intenció, que per molt defectuosa que pugua esser, està fonamentada sobre un bon principi; perquè si la meva obra pot retornar la salut a algunes (monges), elles sols l'esmerçaràn a santificar-se més y més y a demanar misericordia per una miserable pecadora, la qual, honorada ab l'hàbit religiós, té fretura de tot l'ardor dels precés d'aquestes santes ànimes pera complir bé les obligacions; ço que ella les hi demana ab l'esperança d'obtenir-ho de la llur caritat».

La lletra d'endressa a Mme. de Maulevrier, qui devia esser l'abadessa del monestir, revela també que l'autor és una religiosa, qui escriu pera les seves germanes de claustre, y revela, a més, que és una religiosa d'edat avançada* : «... Que felixa

sommer leur sacrifice, mais je les prie de me pardonner l'un et l'autre et de n'avoir égard qu'à mon intention qui toute défectueuse qu'elle peut être est fondée sur un bon principe, puisque si mon ouvrage peut rendre la santé à quelques-unes, elles ne l'employeront qu'à se sanctifier de plus en plus et à demander miséricorde pour une miserable pécheresse qui honorée de l'habit Religieux a besoin de toute l'ardeur des prières de ces Stes. âmes pour en bien remplir les obligations, ce qu'elle leur demande avec l'espérance de l'obtenir de leur charité.»

* *Lettre dedicatoire a Madame de Maulévrier:*

Madame : Mon cœur vous dédie un ouvrage qui n'a d'autre mérite que de venir d'une ancienne amie qui vous respecte et qui vous aime tendrement. Le goût que votre charité vous donne pour soulager les malades m'a fait naître la pensée de vous faciliter cest exercice. Et pour cela il faut vous tracer d'abord une idée de la structure des parties offensées, de l'action de leurs ressorts et des accidents auxquels elles son sujettes. — J'y ajouterai la manière de les discerner, afin de ne pas prendre la change. Enfin la composition des remèdes qui y conviennent et le régime qu'il faut observer. J'ai abrégé extrêmement tous ces petits traités pour ne vous pas faire perdre un tems que vous employés encore plus utilement. J'ai eu aussi intention que les infirmières qui voudront s'en servir ne soient pas fatiguées d'un long discours avant de trouver la solution de ce qu'elles cherchent. J'ai tâché dans mes remèdes de joindre l'agréable à l'utile, et de simplifier tellement la préparation des médicaments que tout le monde puisse être capable de les faire.

Si Mr. Hequet vivoit, il seroit bien scandalisé de n'y point voir son bon ami l'opium, mais je vous avoué, Madame, qu'il n'est pas des miens, et que toutes les expériences que j'en vûes me lè font redouter, parceque l'economie animale ne peut subsister que par l'égalité du mouvement et la proportion qui doit se conserver entre les solides et les liquides. Qu'ainsi un remède qui tend à engourdir les solides, et à épaissir les liquides ne peut être que très préjudiciable. Trouvés donc bon, Madame, qu'il soit banni de ma chimie. — Laissons le aux gens du monde, qui aiment mieux mourir que de souffrir. Ste. Thérèse vous a enseigné par son exemple à bien faire l'un et l'autre; outre cela, Madame, votre pénitence rend le secours de l'opium tout à fait inutile: je crois même que vous ne voudriés pas l'employer pour la soulager. Vos jeûnes continuels et vôtre vie sédentaire en augmentent le danger. Qu'il soit donc exclu pour toujours d'une maison qui m'est si chère. Souvenés vous que vous m'avez promis en particulier de n'en jamais prendre. Cependant il n'est point de règle sans exception, non pas pour vous, Madame, mais pour celles dont l'austérité et la solitude auroient allumé le sang et échauffé l'imagination au point de préférer ce remède, tout dangereux qu'il est, au risque de perdre ou l'ame ou la raison, et voila le seul cas ou il est tolérable.

Que je serois heureuse, Madame, si je pouvois consacrer mes jours au service de mes respectables grandes sœurs! je me flatte que leur charité et le zèle qu'elles ont pour le salut des âmes les y feroit consentir, qu'elles soutiendroient ma faiblesse et qu'elles me rendroient participante

seria jo, Senyora, si pogués consagrar els meus dies al servei de les meves respectables germanes grans. Jo em complasc a creure que la llur caritat y el zel que elles tenen per la salvació de les ànimes, les hi farà consentir, que elles sostindran ma feblesa y que elles me faràn participar dels fruits de llur penitència; mes jo no mereixo encara tan gran bonesa; no obstant, jo no hi puc renunciar, y caduca y tot com jo soc, a aquesta esperança no m'abandona pas.

Concediu-me, Senyora, a camvi de les frioleres que jo vos oferesc, el socors de vostres oracions. Quina diferencia entre ço que sols interessa el cos y ço que tendeix a l'eternal felicitat de l'ànima! La meva té més necessitat de vós, que vós no teniu necessitat de totes mes atencions y de tots els meus cuidados. Pregueu, doncs, per mi, Senyora, y estigueu persuadida que mentre jo viuré, vos honoraré, respectaré y estimaré de tot mon cor.»

Dintre el text demostra lo mateix. Tractant dels remeis pera la febre lenta (Cap. 2, Rub. 6), dona les fórmules de qualques febrífugs : entre ells, n'hi ha ab quina, «pera aquelles a qui la quina no fa mal, y un altre pera aquelles qui temen la quina». Ocupant-se dels xancres y dels càncers (Cap. 8, Rub. 1.), explica : «que el xancre és un humor espessit, airat y agriat, que a la llarga corroeix y enrogeix el teixit de la pell y l'ulcera. No hi ha pas cap part del cos que no en pugui esser susceptible. Jo no parlo pas d'aquells que el vici causa. El destí d'aquests petits tractats y l'estat de la persona que els dona, no permetent-ho, ...» Y per últim, referint-se al reumatisme, gota y sciàtica (Cap. 11, Rub. 1) : «Jo se la precisió dels deures de l'estat religiós, mes jo no crec pas que es degui marcar son zel per la imprudencia, fent qualque cosa que escalfi massa quan s'apropa els temps dels oficis.»

Del primer capítol, que per complet està dedicat a la sangnia, ne dono un trasllat íntegre y textual, perquè exposa, d'una manera clara, el concepte que, fonamentat en l'anatomia y fisiologia, li mereix aquesta intervenció de cirurgia mínima, com a terapèutica de moltes malalties. Apunta les seves precises indicacions; explica la tècnica a seguir, que detalla ab minuciositat, ab totes les variants y lluint els seus coneixements anatòmics; indica els perills de la prodigalitat en la flebotomia, y descriu els pensaments a fer y les precaucions a pendre en el cas d'una sangnia ab complicacions.

des fruits de leur pénitence, mais je ne mérite pas encore un si grand bonheur, cependant je n'y puis renoncer et toute caduque que je suis cette espérance ne m'abandonne point. — Accordés moi, Madame, en échange des bagatelles que je vous offre le secours de vos prières. Quelle différence entre ce qui n'intéresse que le corps et ce qui tend a l'éternelle félicité de l'âme, la mienne a bien plus besoin de vous, que vous n'avez besoin de toutes mes attentions et de tous mes soins. Priés donc pour moi, Madame, et soÿés persuadée que tant que je vivrai je vous honorerai, respecterai et aimerai de tout mon cœur.»

«Livre premier — Traité de la saignée

Chapitre Ier

La saignée est sans contredit un des plus grands et un des plus prompts remèdes de la Médecine, mais il ne faut pas le prodiguer par un usage immodéré. Le sang est le principe des liqueurs comme les nerfs sont ceux des solides. La juste proportion que Dieu a mis entre les uns et les autres est la source du secours mutuel qu'ils se donnent. Le sang nourrit les nerfs et entretient leur flexibilité, et les nerfs donnent au sang la circulation qui lui est nécessaire pour se conserver pur et fluide : car le sang par lui-même est un tissu fibreux et charnu qui n'a d'aquaticité que par la Lymphé qui l'humecte et l'entraîne à rouler. Sa figure étant en santé globuleuse, il n'est pas douteux que Dieu dans la formation de l'animal et sur tout de l'homme, qui est le plus parfait de ses ouvrages n'ait réglé, et la proportion des artères et des vaisseaux sanguins, aussi bien que la force et l'activité des nerfs. Les différents aliments dont l'homme et la bête se nourrissent contenant différents sucs, demandoient différents vaisseaux secretoirs et excrétoirs. Les glandes ne sont que des pelotons de ces derniers vaisseaux qui servent à maintenir leur mouvement par leur mucilage et à philtrer les dites liqueurs par leurs figures cellulaires. La quantité de sang a été réglé par la même sagesse afin que les vaisseaux n'ayant ni trop ni trop peu de sang pussent recevoir facilement les impressions des nerfs, car s'ils étoient trop tendus ou trop flasques, ils n'en seroient pas susceptibles : ce qui fait qu'il arrive rarement que l'on soit obligé de saigner ni les bêtes ni les enfans, parce que leur nourriture étant réglée, le chile et la Lymphé conservent leur première intégrité. Ces principes étant fondés, il s'ensuit que la saignée est une espèce de remède contre nature. La force et la vie étant dans le sang ont ne doit point le prodiguer sans une nécessité absoluë, et cette nécessité ne subsiste jamais que dans ceux qui sont attaqués de maladie violente, ou qui font des excès de veilles et de table, parce qu'alors le sang ayant trop d'action par l'activité continuelle des veilles, ou le chile étant aigri par la quantité des aliments, et la force des ragoûts épaisit le sang qui est d'espèce butireuse propre à s'épaissir, ou par le mouvement trop continuel et trop violent des solides, ou par la salure et l'acidité des liquides qui le composent. De ces deux principes naissent toutes les maladies auxquelles l'homme est sujet, et les saignées pour lors sont indispensables, mais elles doivent être faites avec modération, pour soulanger la nature et non pas pour l'exténuer; ainsi deux saignées en un jour doivent suffire, il faut toujours la faire du bras lorsque les parties inferieures sont menacées d'engorgement ou d'inflammation; et du pied lorsque ces dangers regardent les parties supérieures. C'est donc un abus que de réitérer les saignées parce que deux suffisent pour redonner le resort aux vaisseaux et empêcher les arrêts du sang dans les vaisseaux capillaires, c'est un abus après deux saignées de ne pas tenter

d'autres remèdes, comme e'en seroit un de les donner avant que d'avoir degorgé les vaisseaux suffisamment, et c'est l'abus dans lequel tous les Médecins tombent, par exemple la fièvre maligne, la petite vérole, la fluxion de poitrine, les inflammations, les retentions d'urine sont toutes maladies du sang. Dans tous ces cas les médecins font saigner si excessivement qu'il ne reste plus de forces aux malades, ni de ressorts aux solides. Les drogues les plus appropriées a ces maladies deviennent inutiles par l'extrême affaiblissement des nerfs, le sang n'a plus de ressorts, et les embarras que l'on vouloit prévenir, arrivent par le remède même qui les devoit empêcher; je veux dire par le trop grand nombre des saignées.

Qu'on multiplie tant que l'on voudra le sang en comptant chaque instant de sa circulation, qu'un Géomètre calcule la quantité de sang qui passe par le cœur pendant une heure de tems; cela ne prouve rien, et je dis même que ce calcul est impossible, parce que selon l'idée dont l'imagination est affectée le sang est plus ou moins active, circule plus ou moins lentement et par conséquent sort plus ou moins fréquemment de l'aorte ascendente. Si le calcul est impossible par cette première raison, il ne l'est pas moins par cette seconde qui est que jamais idée n'a été plus fausse que de vouloir comparer des machines hydrauliques qui sont de plomb, de grez ou de fer, aux vaisseaux sanguins et artériels, parce que ces tuyaux de plomb, de grez, ou de fer, sont tellement solides qu'ils son incapables ni de se dilater ni de resserrer, et qu'ils n'ont par conséquent d'eux mêmes nule espèce de ressorts; que la liqueur qu'ils conduisent étant toujours la même, n'est pas par elle même ni pincante ni irritante: de plus, comment pincerait-elle et irriterait-elle un corp totalement insensible? Ces tuyaux peuvent bien s'engorger en recevant quelque corps étranger, ou l'eau se condensant en eux, par la gelée ils peuvent crever, mais ils ne peuvent jamais se dégager d'eux mêmes et par leurs propres ressorts puisqu'ils n'en ont point, au lieu que les vaisseaux sanguins et artériels étant faits d'un tissu nerveux membraneux et fibreux sont susceptibles des moindres impressions que l'imagination fait sur eux, ou que les maladies peuvent y causer; par conséquent comme on est toujours seur de la quantité d'eau qu'une machine hydraulique d'un certain diamètre invariable par sa construction et son insensibilité contient, il est impossible d'avoir la même assurance ni sur les veines ni sur les artères, parce que tous ces vaisseaux sont non seulement susceptibles de mouvement, mais que c'est dans la continuité de leur mouvement que consiste la vie de l'animal, que ce mouvement étant aussi variable que l'imagination le calcul est impossible, et il me semble qu'au lieu d'employer la multiplication, on auroit mieux fait de se servir de la division pour voir avec quelle sagesse l'auteur de la nature fait rouler le poids de vingt quatre livres qui est ce que nous devons avoir de sang, par des vaisseaux des differens diamètres multipliés a l'infini parcourant un espace peu étendu sans qu'il y ait de confusion dans leur cours. Vingt quatre livres de liqueur tiennent un espace considerable, quand elles ne sont pas contenuës dans un vaisseau convenable, divisons ces vingt quatre livres dans tous les vaisseaux et toutes les artères du corps animal, comptons par les pulsations du poulx, les mouvements du cœur, formons ensuite notre division; et nous verrons que le grand nombre

de saignées est plus préjudiciable qu'il n'est utile, il est impossible de porter ce jugement sur le corps d'un animal ouvert étant en vie, parce qu'on ne peut l'ouvrir sans que la douleur ou le dérangement des parties ne ralentisse le mouvement de son sang, parce qu'il n'est pas moins impossible quelque précaution que l'on prenne que le fer tranchant du scapel n'ouvre quelques artères ou quelques vaisseaux de la peau, et que quelques parties du sang ne se perde, et par conséquent n'affaiblissent les gros vaisseaux et ne ralentissent et le mouvement des artères et la circulation du sang. Cette pratique est donc plus cruelle qu'elle n'est utile, et la connoissance du poulx (si on s'y appliquoit) donneroit plus de connoissance que toutes ces anatomies vivantes ou plutôt expirantes, la seule utilité que l'on en ait tiré a été d'avoir une connoissance plus exacte du chile, de son réservoir, de ces canaux, du tems qu'il est a se former après la nourriture de l'animal, en fin des vaisseaux qui le reçoivent au sortir des veines. La pratique d'injecter les cadavres est encore fort bonne pour apprendre l'anatomie, du reste toutes celles qu'on se formera sur de tels objets, seroit toujours fausse et susceptible d'erreur préjudiciable a la guérison des malades; mais de toutes les absurditez la plus grande sans contredit est celle dans laquelle les Médecins tombent, qui est de vouloir assujettir la nature aux règles de leur art, au lieu d'assurer leurs conjectures en suivant les règles de la nature. Les plus a la mode sont ceux qui négligent des maladies réelles pour en prévenir d'imaginaires. Presque tous n'ont qu'une idée confuse de l'anatomie, savent quelques termes imposants tirés de la langue gréque, quelques phrases Latines, et des remèdes généraux qu'ils appliquent indifféremment a toutes sortes de maladies et de tempéraments différents. Enfin l'ordonnance des eaux, des bains, et du petit lait, est pour l'ordinaire ce qui termine l'étendue de leur science qui n'ira jamais jusqu'à la connoissance du poulx. Mais il y auroit de l'injustice, de s'en prendre a eux sur cet article, qui ne dépend ni de l'étude ni de l'expérience, puisque c'est un don gratuit de la nature, qu'on reçoit d'elle en naissant, et qu'elle refuse quand il lui plaît a ceux mêmes qui cachent leur ignorance sous le bonnet de Docteur de l'École d'Hypocrate. Je me borne donc dans cet ouvrage a quelques traités séparés dont j'ai l'expérience, j'y ajouterai quelques Recettes de Secrets que je puis divulguer pour le bien des malades, j'y prouverai par tout l'abus des fréquentes saignées et en même tems les justes tempéraments que l'on doit observer pour ne pas tomber dans l'extrémité contraire.

§ 2

De l'art de saigner

La saignée étant l'opération la plus commune, quoique la plus dangereuse, et la plus susceptible d'accidents de toute la chirurgie, il est juste de commencer par elle. Il seroit a désirer que tous ceux et que toutes celles qui s'en meslent eussent une juste connoissance de l'anatomie des bras et des pieds. Les filles n'en ont aucune pour l'ordinaire, et les chirurgiens une bien médiocre tant par la difficulté d'avoir des sujets pour dissequer, que

par le prix exorbitant que l'on y met. La plus part sont donc obligés de se contenter d'entendre un démonstrateur et de voir du haut d'un amphithéâtre ce qu'on ne peut examiner de trop près et avec trop d'attention. De là naissent la plus part des accidents qui suivent des saignées de précaution, ou en se portant bien, on tombe souvent dans une maladie aussi mortelle qu'étrangère à l'état présent de la santé, il faut que Dieu bénisse le principe qui porte les personnes du sexe à se mesler de cette opération, car il est rare qu'il leur arrive d'accidents, peut être aussi la timidité qui leur est annexée en est elle une cause naturelle. Je n'entreprendrai point icy un traité d'anatomie, je dirai seulement que la réussite de cette opération dépend en partie de la bonté des Lancettes, c'est pourquoi il ne faut pas que l'avarice suspende trop longtems leur repassage : il ne les faut pas trop grandes. L'artère et le tendon étant souvent fort près de la basilique, et une lancette trop large peut blesser l'une ou l'autre, et causer d'horribles accidents. La plus part des chirurgiens son dans l'abus de croire que le tendon est fort près de la médiane et évitent par conséquent d'y saigner; ils ne s'apperçoivent pas qu'ils confondent le tendon avec son aponeurose, car le tendon est bien plus près de la basilique, qu'ils piquent si volontiers, que la médiane qu'ils évitent quoi qu'il y ait du danger de piquer l'aponeurose du tendon, il n'est pas à comparer à celui de la pique du tendon, et cependant la plus part hazardent l'un pour éviter l'autre, de plus l'aponeurose ne saille pas tant, que le tendon étant une membrane tendineuse qui est couché sur le muscle biceps qui y est même adhérente, ainsi il faudroit plonger bien avant la lancette pour la piquer. Il est vrai que faissant la patte d'oye elle se divise en trois parties, d'ont l'une est sous la médiane, l'autre enveloppe le tendon, et la troisième s'étend vers la céphalique; il est aisé de l'éviter, si l'on a une lancette dont la pointe et le tranchant soient bons parce que la main n'est pas obligée d'appuyer et par conséquent ne fait que conduire la lancette dont les yeux et le tacte ont marqué la route. Ceux et celles qui saignent, doivent avoir grande attention de ne rien faire qui puisse leur gêner la finesse de la sensibilité du tacte, qui est essentiel pour bien saigner, car souvent la profondeur du vaisseau en dérobe la vene à l'œil et alors le tacte y doit suppléer. La fermeté de la main est encore un point essentiel pour bien saigner, par conséquent il faut éviter tout ce qui peut la faire trembler ou vaciller, comme le vin, la débauche et les préparations de mercures aussi bien que les efforts. La saignée se divise en trois tems que l'on nomme la ponction, l'incision et l'elevation, ceux qui ne font que plonger hazardent beaucoup, parce qu'ils son obligés de prendre des lancettes assés larges pour faire dans un même tems les trois tems. il ne faut point saigner avec trop de précipitation, il ne faut pas non plus être assés longtems pour que le malade ait peur ou se trouve mal, le moins d'aprest est le meilleur pour que l'imagination ne s'agite pas, il faut éviter autant qu'il est possible de se servir d'eau chaude, ou de deux ligatures, même lorsqu'on saigne au bas de l'avant bras, il ne faut pas non plus serrer excessivement la ligature, à moins que le vaisseau ne soit flasque, enfoncé ou roulant. il est inutile de tatonner longtems le vaisseau quand on l'a une fois trouvé, mais il est essentiel de le bien assujettir avec le pouce, il faut saigner également bien des

deux mains, et pour y parvenir il faut en aprenant ne saigner pendant un mois que de la main dont on fait moins d'usage. Si l'on est né mal adroit il ne faut pas aprendre a saigner ni a opérer, et faut sçavoir faire toutes les opérations de la Chirurgie des deux mains pour prendre plustôt la commodité du malade que la sienne propre. Lorsqu'on saigne au poignet il faut éviter l'endroit du brassilet comme le seul dangereux; il faut aussi éviter de saigner sur la main, a cause de la multitude des tendons. Le pied étant conformé par rapport aux tendons comme la main, il faut éviter aussi de saigner sur le pied. La saphene étant plus grosse au dessus de la cheville du pied, il y faut saigner, évitant la maléole interne par les douleurs que cela cause : lorsqu'on a des saignées a faire a la gorge, il faut s'accoutumer a se passer de ligature parce que les malades [hi ha uns mots que no's comprennent] porter le sang a la tête. il faut si le vaisseau est apparan, l'assujettir et le presser avec le pouce. L'ouverture doit être grande, il n'y a point de danger l'artère carotide étant fort enfoncée au dessous de la jugulaire. il y a deux gros muscles qui aboutissent en pyramide, entre lesquels la jugulaire est placée. ils sont revêtus d'une membrane tendineuse qu'il faut éviter de piquer, c'est pourquoi il faut faire l'ouverture longitudinale et non pas transversale ou oblique, comme aux saignées du pied et du bras. Ces deux muscles s'eloignant par leur base donnent plus de facilité a piquer la jugulaire, c'est pourquoi le plus bas qu'on la peut piquer est le mieux, et on en a la possibilité en ne mettant point de ligature. Cette seule raison suffiroit pour y determiner. Si la jugulaire est profonde et ne répond pas a la compression du pouce, il faut mettre sous le pouce quelques compresses taillées en pyramides, afin que la compression soit plus forte et que le vaisseau se gonfle davantage, et se fasse sentir au tact. Enfin on doit dans toutes sortes de saignées choisir les endroits les moins dangereux et hazarder plustôt de faire un coup blanc, que d'estropier. L'amour propre étant mal placé, quand il fait agir autrement. il faut éviter de piquer les valvales parce qu'elles causent des trombus.

§ 3

Remèdes pour les mauvaises saignées

Lorsque la membrane a été piquée il se forme a l'ouverture de la saignée de l'inflammation et une thumeur qu'il faut disoudre en appliquant dessus un cataplasme de lait, de mie de pain, et de safran. si la tumeur veut absceder il faut changer le cataplasme et en faire un avec l'oignon de Lis cuit sous les cendres, le bœurre frais, l'oseille et la poirée, faire cuire le tout ensemble et en tirer la pulpe au travers d'un tamis de crin.

Si l'aponeurose du tendon a été piquée les dits cataplasmes se mettent également en usage, mais il faut souvent ouvrir et avoir recours au chirurgien. Si c'est le tendon lui même il faut achever de le couper et estropier le bras qui n'a plus la facilité alors de se plier et qu'on soutient avec une écharpe on achève de le couper pour empêcher les convulsions et l'inflammation inséparable de cet accident qui sont toujours suivis de gangrennes

qui oblige a faire l'amputation totale du bras, la suture étant presque impossible a cause des ressorts élastiques du dit tendon qui éloignent considérablement les parties coupées et qui en rendent la réduction très difficile.

Si c'est l'artère qui a été piqué

Si la piqure est peu considérable ce qui se connoit au peu de sang qui sort par pistons, il faut laisser couler le sang jusqu'au ce que la malade tombe en syncope c'est a dire s'évanouisse. Ensuite il faut avoir une douzaine de compresses taillées pyramidalelement c'est a dire qui aillent toujours en diminuant. Sous la première compresse qui est de grandeur ordinaire, il faut mettre un tampon de papier mâché et dans la dite compresse une fève ou un Louis, j'aime mieux le Louis, on applique ensuite les compresses pyramidalelement en sorte que la plus petite est la dernière, et bander le bras fortement avec une bande de la longueur de trois aunes et médiocrement large, il faut laisser cette bande pendant neuf jours sans que la malade remuë le bras que l'on met en écharpe, il arrive ordinairement que l'artère se cicatrice avec cette précaution. Si l'artère est ouvert dans toute son étendue supérieure c'est a dire considérablement il faut de même saigner jusqu'au syncope, ensuite appliquer le tourniquet ou une clef avec laquelle on serre fortement la ligature. Le symptome qui annonce cet accident est la vivacité et l'irregularité dont le sang vient allant non seulement par pistons mais montant souvent jusqu'au plancher. il faut préparer les compresses et la pièce d'or de même qu'au premier accident, et tremper les dites compresses dans le baume suivant et avoir une bande de même longueur et observer les mêmes précautions que cy dessus. Si malgré cette précaution l'artère n'est pas repris au bout des neuf jours et que le sang s'extravase, il faut avoir recours au chirurgien pour faire l'opération de l'aneurisme qui n'est que la ligature de l'artère. Comme peu de filles son en état de la faire, je n'en ferai pas le détail.»

Llegint el capítol de la sangnia, hom se pot formar idea de la cultura medical de l'autora y de l'equanimitat que regia el seu criteri en aquells temps de guerra civil encesa entre els panegiristes sectaris, que blasma ven els qui sangnaven ab discreció, y els detractors acèrrims, qui condemnaven la llanceta com si fos la dalla de la mort.

L'autora no es pogué sotstraure com a tal al seu temps, y esgrimeix l'ironia ab sobtlesa quan censura els metges.

Realment, aquest capítol de la sangnia és notabilíssim per la seva claretat d'exposició y pels coneixements que suposa, y a l'ensem perquè revela que la seva autora, moltes de les afirmacions que fa, no les fa de referencia, sinó per haver-ho vist pràcticament, per haver-ho viscut.

En el transcurs del volum, aquest bon sentit clínic espurneja algunes vegades. Parlant de la febre continua sense redoblement y ab redoblement, afirma (Cap. 2,

Rub. 4) «que no és pas l'art que regula la malaltia, sinó que és la malaltia la que deu regular l'art»; el mateix concepte és emès dient de la verola (Cap. 3, Rub. 1) «que no és pas més perillosa que una altra malaltia, ab totes les seves atencions, y si quasi sempre és mortal, se deu a que no se la segueix y a que es vol sotmetre la naturalesa, o a les regles de l'art, o a la moda dels metges»; y afegeix en un altre lloc (Cap. 4, Rub. 1) : «... l'art obra llavors ab èxit quan està conduït per la prudencia y per l'experiencia». ¿No vos sembla, els qui m'escolteu que sou metges, sentir la veu d'aquells mestres venerats y eminents clínics?

La nostra autora anònima es mostra partidaria de la metàstasi, car, segons ella, — probablement referint-se a l'eczema humid — (Cap. 3, Rub. 2) : «l'herpes supurant, sols és perillós quan se posa dintre». Fent-nos càrrec de que la clínica no tenia l'adjutori del laboratori, és de sana doctrina l'observació que (Cap. 5, Rub. 2) «el fetge y l'estómac tenen tan gran conexió l'un ab l'altre, que és bastant difícil de conèixer quin dels dos és el principi de certes malalties, perquè sovint hi participen l'un y l'altre». Accepta y regoneix l'eliminació de toxines pels emunctoris dèrmic y renal, car l'àmbar de vida (Cap. 7, Rub. 6) «treu el verí de les malalties contagioses per les orines y pels suors». En les paràlisis (Cap. 11, Rub. 1) «la contracció és sempre del costat sà; per exemple : si la boca es decanta a la dreta, el costat dret és el sà y l'esquer el paralític; perquè essent la paràlisi un afluixament dels múscols, el costat on ells tenen llur tensió ordinària, tira necessàriament a ell, aquell que està relaxat». En les febres intermitents (Cap. 2, Rub. 3 y 7) aconsella administrar tot seguit la quina, de la qual diu que és un remei que ha esdevingut tan comú, que tot el món sab com se fa la tintura, l'opiat o l'aixarop.

Ab tot y el seu bon sentit, l'autora no pogué evitar les rutines y preocupacions de l'època, l'empirisme regnant y els prejudicis d'escola. Les febres (Cap. 2, Rub. 5) «van seguides sovint d'una erupció de polls que les hi és saludable y que solen durar anyades enteres, ab gran sentiment del pobre pacient, al qui no cal pas guarir massa aviat, car solament s'ha d'ajudar la naturalesa y distreure la paciència dels malalts...». Les setanta dues substancies que componen l'Aigua general (Cap. 3, Rub. 7) «se fan infusar totes plegades en el femer, per espai de cinc dies...» Aiximateix s'han de colgar durant tres dies y tres nits en un femer de cavall (Cap. 3, Rub. 8) els components del bàlsem de Winskens, ficats en un matràs de vidre gruixut, tapat ab fang. Explicant la preparació d'un bany pera l'hidropesia, aconsella (Cap. 5, Rub. 12) «agafar formigues grosses y llurs ous, posar-ho dintre una bossa, després sengles sarpats de flors de camamilla y gra de lli, afegir-hi una onça d'anís, fer-ho bullir tot junt en una suficient quantitat d'aigua y preparar un bany calent».

Parla de la pleuresia, de les fluxions de pit, bronquitis y asma (Cap. 4, Rub. 1), manifestant que les sagnies donen pas a la sang y augmenten sa circulació; l'emètic sotragueja els pulmons y n'expulsa els tubèrculs que s'hi volen formar. El kermes trenca la limfa y excita la transpiració : per consegüent, els narcòtics, dels quals els

metges se serveixen pera apaibagar els dolors, són mortals. Set dies decideixen de la sort d'aquestes malalties.

Si la humilitat y la modestia assoliren el lloc d'honor que els hi pertanyia dintre el cor de la religiosa, cal confessar que la metgessa no els hi regonegué cap dret en els seus dominis (Cap. 3, Rub. 4): «No parlaré pas de tots els remeis ordinaris que s'usen per totes aquestes malalties, perquè són coneguts de tot-hom y són en gran nombre. Jo sols dono el secret d'un, del qual n'he vist efectes admirables: és el meu oli de vida.»

El curanderisme no podia faltar, si es té en consideració el moment històric mèdic que visqué la nostra anònima autora. Ab el títol immodest, complexe y heterogeni, de «Remei admirable pera el flux de sang, perdues de sang, flors blanques, regles de dones, hidropesía, y pera restablir l'estómac», dona la fórmula següent (Cap. 5, Rub. 8): «Preneu tartre roig (2 lliures), feu-lo calcinar durant dues hores, poseu la calcinació en pols dintre un gibrell; exposeu-lo a la cava perquè es redueixi a oli, filtreu-lo, y després en poseu un petricó en un gibrell de grez. Seguidament preneu mitja lliura de tartre blanc de Montpeller, pulverisat y tamisat, y ho tireu, ab el dit oli filtrat, dins el gibrell, y després d'haver banyades les substancies, deixeu-les fermentar durant la nit, filtreu el licor, que deu esser roig com vi de Borgonya, refiltreu-lo dues o tres vegades pera clarificar-lo, tanqueu-lo dintre una botella ben tapada y guardeu-ho pera fer-ne ús. La dosi és de vint gotes en mig beire de vi blanc, el matí en dejú, tenint cura de no menjar fins dues hores després. Pot reiterar-se aquest remei tres voltes el dia, procurant no menjar fins després de dues hores y deixant quatre hores d'espai després del dinar y altres tantes després del sopar. No cal esverar-se de la fermentació que aquest licor fa dintre el vi, ella no té cap inconvenient, purga molt el primer y el segon dia; és precis continuar durant quatre o cinc dies, reposar dos dies, y continuar així fins a curació perfecta. També guareix els vòmits, els còlics, les erisipeles, la sarna, el prurit, la tinya, tant a les besties com als homes; també fa orinar, enforteix l'estómac, convé a tota edat y a tot sexe.»

Un altre remei que, com l'anterior, serveix pera tot y tot ho cura y que preconisa l'autora, és la tintura orífica de Rotrou (Cap. 9, Rub. 6): «guareix les malalties venèries, els ganglis escrofulosos, la ictericia, la lepra, totes les malalties de la pell; fortifica el cap, l'estómac; descongiona el fetge y els ronyons; guareix el flux hepàtic (sic), disminueix la pedra, la polvorisa y la fa sortir per les orines, que ella ajuda y provoca; ella guareix els vapors, dona els menstrosos y deté les perdues».

No cal somriure llegint semblant terapèutica pretèrita, car llavors anava d'acord ab els dogmes fisiològics y patològics de l'època. És l'error, que perpetuament prevaleix contra el sentit comú, y àdhuc contra la mateixa raó, amparat pels metges, víctimes, sense saber-ho, de la superstició y la pseudo-ciencia. Lo que passa ab aquests crims de lesa lògica científica, és que sempre n'han d'esser jutges les generacions mèdiques futures, car estàn exemptes dels prejudicis que existien en el moment històric que han de judicar, sense que elles deixin de tenir llurs prejudicis

propis, que judicaran les generacions de l'esdevenidor. Nosaltres trobem estrany qualques medicacions y qualques teoríes y sistemes del segle XVIII : els metges del segle vinent trobaràn ridícoles algunes de les nostres medicacions, teoríes y sistemes. Es com la indumentaria : els actuals fariem riure si ens habilléssim com els de l'any 50; d'ací a 30 anys se'n riuràn de la moda nostrada.

Els coneixements que el Ms. revela, y la manera com estàn exposats, demostren, com ja he dit, que l'autora tenia una cultura gens vulgar, a l'ensem que un criteri claríssim. Coordinant l'alusió que fa en el Cap. 3, Rub. 4, al seu oli de vida, quan parla dels remeis d'eruptives y erupcions, ab el títol de la rúbrica següent, o sigui : «Composició de l'oli de vida del Mariscal d'Estrée», pot suposar-se, sense por de fantasejar, que pertanyia a l'aristocràcia; car el Mariscal d'Estrée era de la noble familia que tan altes dignitats havia donades a la Iglesia, a la milícia, a la diplomacia y a la noblesa franceses, el nom del qual figurà també entre les amistansades del Bearnès. ¿No podria esser que l'autora volgués donar al seu oli el nom del cap del seu històric pairal?

Pera solventar aquest dubte y posar en clar la maternitat del Ms., a l'ensem que satisfer el desig que jo tenia de poder dir el nom de l'autora, me disposava pera anar a Bruxel·les, en qual Carmel, segons m'informaren en l'Arquebisbat de París, s'hi troba l'arxiu de les Carmelites de la *rue Saint Jacques*; quan sobrevingué sobtadament l'execrable atentat de la Germania, y no poguí portar a terme l'enquesta cobejada.

*

L'obra figura en el Catàleg de la *Bibliothèque Nationale* com si fos del segle XVIIe, essent així que és del XVIII, y encara passat el primer terç de la centuria. L'equivocació, en mon concepte, pot esser deguda a una confusió de noms : en l'endressa a *Madame de Maulevrier*, y parlant dels remeis que s'indiquen en el text, l'autora fa la següent observació : «Si Mr. Hecquet visqués, estaria escandalisat de no veure-hi el seu bon amic l'opi; mes jo vos confesso, senyora, que ell (l'opi) no és dels meus...» : feia alusió, sens dubte, a les lletres que publicà Hecquet ab el títol : *Reflexions sur l'usage de l'opium, des calmants et des narcotiques pour la guerison des maladies*, declarant-se partidari convençut de les opinions emeses per Sydhenham, y combatent a Hoffmann y Stalh, enemics de l'opi.

El nom Hecquet s'és confós ab el de Pecquet, metge parisenc de mitjans de la dissetena centuria, y que es féu cèlebre destruint la llavors vella teoria galènica existent, segons la qual el fetge tenia confiada la important funció de l'hematosi,* des-

* Ab tot y la utilitat innegable del descobriment, les idees de Galien, millor compreses y demostrades, estigueren de bell nou en predicament, y el fetge rescabalà el títol de sangnificador ab que l'exornaren els antics.

cobrint per casualitat, la cisterna que porta el seu nom, y que, situada entre la segona y tercera vèrtebres lumbar, és l'origen del canal toràcic. Com tot lo novell, la deducció que de la troballa feien l'autor y els seus adeptes, fou molt combatuda pels tradicionalistes, entre ells el mateix Riolan, degà de la Facultat de París, influït potser per l'esperit d'Escola, car Pecquet procedia de Montpeller. També s'hi posà enfront — y semblant contrincant és incomprendible, — Harvey, la doctrina del qual, referent a la circulació de la sang, quedava confirmada ab el descobriment de Pecquet.

Qui era Hecquet? Hecquet fou un home de gran erudició, excel·lent humanista y un viciós de l'estudi. En medicina, devot del vegetarisme y un dels fundadors del solidisme, formava en els rengles dels iatrofísics, dels qui en fou senyaler en Boselli, essent enemic irreconciliable dels iatroquímics. Per ell, les lleis mecàniques eren les úniques que regien la fisiologia y la patologia; el cos humà era un filtre, y àdhuc la mateixa salut un seguit de filtracions, y en l'organisme tot s'explicava per la trituració. Defensava ab energia la sangnia del bras, en oposició a la del peu, que en sos temps començava a obtenir preponderancia. Prescrivía el tartre stibiat y l'anodí mineral d'Hoffmann, y proscribí del seu formulari el kermes, l'emètic, els sudorífics, els diurètics y els purgants: aquests tres últims per la llur insignificancia enfront el remei heroic per excel·lencia, la sangnia, sense la que no es comprenia l'exercici de la medicina, car era la panacea universal. Per molt que es prodigués, no acabava mai les forces del malalt, ja que res hi havia que repululés tant com la sang: aquest concepte de la sangnia és una variant de l'aforisme de Botal: «la sang en el cos humà, és com l'aigua d'una bona font: quanta més se'n treu, més se'n troba». Y a propòsit d'aigua: també la recomanava l'Hecquet, y beguda a altes dosis, ja que sols així tenia, segons ell, un valor terapèutic inestimable.

Aquestes teories y sistemes, molt semblants a lo que exposa el Dr. Sangrado visitant el canonge Sedillo, féren creure que Lesage havia caricaturisat a Hecquet, encarant-lo en el ridícol y cèlebre personatge del *Gil Blas de Santillana*, qui, portat a l'espona del malalt, y després d'haver-lo examinat, declara: que tractant-se de suplir el defecte de la transpiració entretinguda, altres en son lloc ordenarien sens dubte remeis salins, diurètics, volàtils, y que en sa major part participen del sofre y del mercuri; però els purgants y els sudorífics són drogues perniciososes; totes les preparacions químiques semblen fetes sols pera perjudicar; ell esmerça medis més senzills y més segurs. Pel Dr. Sangrado, els menjars delicats són plaers emmetzinats; son paranys que la voluptuositat prepara als homes pera fer-los desaparèixer ab més seguretat. Cal renunciar als aliments de bon paladar; els més fads són els millors per la salut. Com que la sang es insípida, vol aliments que siguin de la seva naturalesa. «— Si haguessiu beguda aigua clara tota la vida y vos haguessiu aconhortat d'una alimentació senzilla, com pomes cuites, no patiríeu gota», observa al canonge Sedillo: y ordena al sangrador que li tregui sis paletes de sang, y a les tres hores sis més, y l'endemà altre tant.

«— Es una equivocació pensar que la sang sigui necessària a la conservació de la vida: un malalt no se sangna mai massa. Com no està obligat a cap moviment o exercici considerable y sols s'ha de preocupar de no morir, no necessita més sang per viure que la que necessita un home dormit», y acaba recomanant l'aigua calenta a tot-hora, car, beguda en abundància, és el veritable específic contra totes les malalties.* Realment la caricatura resulta, però Lesage protestà enèrgicament de que se l'acusés d'haver volgut designar a qualque particular: ell sols havia representada la vida dels homes tal com eren en aquella època.

Mlle. de Vertus s'emportà a Hecquet de metge a Port-Royal-des-Champs, on visqué una vida d'anacoreta, consagrada únicament a les seves oracions y penitències y als seus malalts. Morta *Mlle. de Vertus*, retornà a París, fent els estudis indispensables per haver-se abolit la validesa dels provincials, y, graduat de bell nou, entrà de metge a la *Charité*, fou professor de Materia Mèdica y arribà a obtenir la dignitat de regent de la Facultat de Medicina. Després de molts anys de visitar les Carmelites de la *rue Saint Jacques*, anà, per últim, a viure a un anexe situat en el primer pati exterior del convent, pagant despesa a la Comunitat: allí morí, en 1737, essent son cos soterrat en la iglesia del monestir.

La seva clientela fou nombrosa y en bona part distingida, car visitava molts personatges, parents y adherents de la casa reial, y havia estat consultat per companys estrangers, els quals tenien en alta estima els seus coneixements; no obstant, quan malalt y abatut per l'estudi, l'excés de treball y els dejunis, se vegé obligat a disminuir la feina, preferí deixar els clients rics, seguint visitant els pobres, dels quals n'era el conseller, l'advocat y l'amic. No podent ja sortir del seu alberc, a ell l'anaven a cercar els pobres pera consultar-li llurs sofriments corporals y, a més, les penes de l'esperit llur: mai cap pobre havia traspasada la llinda de la seva porta sense retornar-se'n ab un remei pera el cos, un consell y una almoïna, però almoïna tal y com deuen esser les almoïnes: almoïna evangèlica, sense ofendre, sense humiliar el qui la rebia, sense que la mà esquerra sabés ço que entregava la dreta; generós fins a la prodigalitat, donava, no ço que li sobrava, sinó ço que després de donat li havia de fer falta.

Protegía els estudiants y els metges necessitats, y àdhuc els comprava les obres que els fessin falta y que no poguessin obtindre per manca de cabals. La seva biblioteca la deixà a la Facultat de Medicina, y fou catalogada en 1751 per ordre del degà Jacinto Teodor Baron.

Les teories defensades per Hecquet tenen sols un valor històric, com les de tants altres que foren eminents en la llur respectiva època y res han deixat que els faci perdurables en la memoria de llurs successors. La ciencia d'Hecquet no l'ha immortalisat, però l'han immortalisat les seves virtuts. No era un geni, però fou

* *Gil Blas de Santillana*, llibre II, cap. II.

un gran clínic, y sobretot un gran cor. Combaté ab la ploma, y àdhuc fou agressiu ab els confreres que, guiats sols per l'afany de lucre, exerceixen la medicina sense dignitat, convertint-la en una industria, confiats en que la llur conducta professional no la fan constar els Còdics entre els crims, ni les Morals entre els vicis. Y ell ho podia dir lo que deia; ell podia tirar-la la primera pedra, perquè no havia pecat, car exercia la professió com un sacerdoti, essent bondadós y sensible, diligent y incansable pels qui sofríen: l'únic malalt que per ell fou desatés, durant l'exercici de la seva professió, fou ell mateix.

Censurant-li els confreres amics, quan visitava a domicili, que fes les visites massa llargues, lo que el limitava a veure menys malalts el dia, dels que podia veure, respongué: «— Sí, ja ho sé que podria visitar més malalts, però potser no veuria tantes malalties.» La probitat de la seva consciencia y la bondat del seu cor foren els estels que guiaren ensems la seva vida, y, no obstant, la posteritat sabé sols veure en ell el defensor de teoríes estranyes, el sectari d'escola, car, pocs anys després de sa mort, Dupré d'Aulnay publicà un pamphlet intitulat *Reception du Docteur Hecquet aux enfers*, en el qual fa dir a Caron quan Hecquet s'embarca pera passar el llac Stygi: «— Me creia ben bé que estaveu malalt, perquè fa vuit dies que el peatge ha minvat de més d'un vint per cent»; y el sant varó, a qui Dupré d'Aulnay per boca de Caron satirisava, havia deixada una obra pòstuma dedicada a la Facultat de Medicina de París: *La Médecine, la chirurgie et la pharmacie des Pauvres*.

*

Senyores, Senyors:

El Ms. exhumat, encara que fos complet, no resultaria cap joiell bibliogràfic de valua des del punt de vista científic. Apart les veritats mèdiques comprovades y d'enlairat sentit clínic que enclou, demostrant en l'autora la possessió d'esperit d'observació y d'inducció que són base de sana ciencia, és una ratificació de dues ensenyances que entre altres moltes conté la Historia de la Medicina, sigui de l'època que es vulgui, ço és, que malgrat el perfeccionament de l'educació y l'avenç de la civiltat, el cervell humà ha estat sempre susceptible a les supersticions y a les rutines, y segonament que l'empirisme ha estat y seguirà essent la Medicina de l'experiencia y de l'instint y una deù de riquesa pera la terapèutica.

El meu objecte, al donar-lo a conèixer, no és altre que aportar un novell document pera la Historia de les metgesses franceses, les quals, malgrat haver estat bandejades de la Facultat de Medicina des del segle XVI, seguiren estudiant, algunes per sport y altres per devoció, no sols Medicina, sinó les ciencias auxiliars. Foren moltes les dames aristocràtiques que s'hi dedicaren, sentint predilecció, com sentia la nostra autora — com ho demostra en el tractat de la sangnia — per l'estudi de l'anatomia: dissecant cadavres humans ab cura y pulcritut extremades, y fins alguna d'elles,

com la Comtessa de Coigny, s'emportà el cadavre al *château* pera no interrompre la preparació començada.

A ben segur que més d'una vegada, en el *Cours-la-Reine*, els dits rosats y esnells que sortits d'un mangot de torsal a la finestreta de la luxosa cadira de mans, eren besats respectuosa o amorosament, acabaven de deixar l'escalpell y d'agombolar la pesa anatòmica, pera rependre-la al retorn de la passejada!

JOSEPH M.ª ROCA

NOTICIARI CATALÀ DELS SEGLES XIV Y XV

DURANT un o dos desenis, a comptar des del 1510, lo bon gironí N'Antoni Vicens dedicava los dies festius y àdhuc altres no feriat, matí y vespre, a trelladar en sengles fulles los textos legals y algunes curiositats que més l'interessaven. Feya son treball en l'Arxiu de Girona, 'hont devía estar adscrit com escriptent. La tasca de curiós y amant de les coses gironines queda consignada en un voluminós lligall de més de 300 folis plens de lletreta manuscrita gòtica, dels quals n'hem pogut aconseguir dues terceres parts per haverse dispersat los cent primers fulls. També havia dedicat sos lleures a *il·lustrar* alguns llibres d'estampa d'acort ab ses aficions, seguint en això les petjades d'un eximi contemporani seu, En Pere Miquel Carbonell, doctíssim historiayre y arxiver reyal, que's complavia en omplir de notes los amples marges dels llibres que posseía y posanthi sens falla en cada un, que l'havia comprat y pagat : *Petrus Michael Carbonellus comparavit pretio exoluto...* Un exemplar incunable de les *Constitutions de Catalunya* que hem adquirit simultaniament ab aquells papers, està ple de sos comentaris marginals y fins d'interessants dibuixos, y, com En Carbonell, fa constar En Vicens al peu del colofó (Barcelona, 22 febrer de 1495),* que són fets de la seva mà y que'l llibre li costà trenta sous y sis diners y altres sis diners pagats a En Roch traginer per portarles a Girona.

Entre'ls innumbrables escrits en llatí y català dels papers a que fem referencia, se'n troben alguns, molt poch, que no són textos legals. Al foli 218 comença unes sumaries *Divisiones decem nacionum totius christianitatis*, que segons ell són : llatins, grechs, jueus, jacobites, nestorians, moronites, armenis, georgians y moçàrabs. La causa de tanta divisió, segons lo bon Vicens, es deguda a que'ls primitius cristians no pogueren celebrar concilis generals, de lo qual s'aprofitaven los heretges.

* Posemhi una nota de bibliòfil satisfet. Aquest exemplar es un més que s'ha d'afegir als dos únichs fins ara coneguts que tenen colofó.

En los primers folis hi figura un interessantíssim recull del regiment processal del *Consolat de Mar* de Barcelona, que pensem publicar en altre lloch.

Des del començament del foli 303 fins al mig del 305 s'hi llegeix un curiós noticiari de malestrugances ocorregudes a Catalunya des de l'any 1365 al 1427, en lo qual, tot descrivint fets prou coneguts, s'hi troben detalls inèdits *de visu* que'ls donen interès y relleu.

Noti's que si bé N'Antoni Vicens sembla lo recopilador d'aquests fets, y així resulta de la capsalera del seu treball continuat entre les demés copies hont repetides vegades hi consta el seu nom, no ho es ell l'autor ni'l recopilador, sinó solamente lo copista, com de tot lo demés. Al final de les notes se diu : *e yo Johan Toralles, ciutada de Vic, viu totes les dites cosas com es continuat.* Aquest vigatà Toralles es, donchs, l'autor del *Noticiari*. En Vicens, després de copiarlo, hi afegí alguna nota als últims marges, parlant de fams a Girona en la seva època y no ho hem copiat per son escàs interès, ja que sols porta l'alt preu a que havien arribat los queviures. Un altre possessor del manuscrit en èpoques posteriors hi afegí altra nota marginal sobre una inundació ocorreguda a Girona a la fi del segle XVI y també se'n troba una quasi illegible del XVII.

Mes lo interessant es el document sencer, tál com ve anunciat en son títol, que publiquem sense comentaris històrichs, perquè no escauen en aquestes planes, y sense remarcar algunes frases pintoresques que bé les trobarà y sabrà subratllarles lo lector que's vulla fixar en aquest text que considerem absolutament inèdit.

«Assi baix se mostra com los antipassats nostros tot lo temps de la lur vida han passadas grandissimas tribulacions, necessitats e miserias; tant per fams, guerras, terratremols, morts e altras arduas conguxas he tribulacions, com altrament; del any Mil CCCLXV fins lany Mil CCCXXVII e de mes en la. Segons asso en molts registres auctentichs de la real cort et aliis he vist continuat, de que yo ne he tralladat en suma lo seguent.

Grans frets. — En lo mes de Janer del any Mil CCCLXV feheren ten grans ffrets que no era memoria de ningu que yames haguessen vists ten grans frets, que una legua entorn Vic no romas serment viua ne en Bages ne en lo camp de Terragona no romas oliuera que no moris.

Bernat de Cabrera fo scapsat. — Item a la pasca quis segui, en Bernat de Cabrera hauia tingut lo rey e tota la cort en son poder que no si feya sino so que ell volia e a ell era feta major honor que al senyor rey. Sen va fuger vers las parts de Navarra, apres lo juliol que venc lo host de Barchinona e de Manresa e de Bergua e de altras lochs anaren sopra Vic e tornaren lo a ma del senyor rey. E apres lo derrer diuendres del agost quis segui, en Bernat de Cabrera fo scapsat a Seregossa e aportaren lo cap a soterrar a sanct Salvador de Bre[d]a.

G[u]erra. — Ya en lo abril del any pessat, soes del any Mil CCCLXIIIJ^o, lo comte de Foix hauia dextat anar lo comte de Armanyac e tots los altras presones ab que feheren pau. E en aquell temps lo rey de Castella hauia corragut tot Arago e molt pres ab traycio e lauores ell era sobra Valencia e hauia pres Muruedra e Xiricha e molts altras lochs e a la fi del mes ell presa Magalo lo veçcomte dila e senyor de Centelles, en Talamanca, en Coloma e molts de altras cauallers.

Guerra. — Item en lo nadal del any Mil CCCLXVJ hauia gran tribulacio en Cathalunya e aço per dupte de moltes gens les quals nominauen *les grans companyes* que vingueren per pessar en Castella e dauan forma que querian* passar en Granada e reberen trahut del papa e del rey de Ffrança, e era forma que eren C. m^a caualcaduras en tant que tots los lochs de Cathalunya robauen es matian per las forces e murauen e enfortien moltes ciutats e lochs e viles e deyas que eren xij^a caps de companyas e que ere la hu lo duc de Burbu fill del rey de Ffrança, l'altra lo comte de Migevila e comte de Savoya, e apres no foren tants que assi passa en Bertran de Claqui ab qualques xx^a caualcaduras e tengueren festes de Nadal en Barchinona, mas noy dexaren intrar sino los caps majos. E apres en la pasca totas las companyes entraren en Castella ab lo comte de Trestamena e ab lo comte de Dinia e ab lo comte de Pradas e ab molts de altras cauallers per combatra e hauer guerra ab lo rey de Castella, lo qual vehent que li entrauen en la terra venc sen a Burgus, e la ciutat de Burgues ab tota sa terra van lo coronar rey e hac nom lo rey Enric de Castella, e com vingue a sanct Johan hagueren li leuat Toledo e Sibilia e lo rey de Arago cobra tota la sua terra, que fo cosa de merauella.

Item a XXV de agost del any mil CCCLXVJ lo senyor rey intra en Vic e stec hi IIIJ jorns e adjudica la ciutat e lo comtat e despossehi lo comte que fo de Osona per algunas cosas hauia fetes contra ell e la satmana pessada hauia fetas grans justicias de homens de Manresa a Barchinona e dins Manresa matexa, per tant com hauian mort hun qui deyan en Vilella qui era ab ells ab sacrament e homanatge.

Guerra. — En lany de mil CCCLXVIJ a tres de satembra lo rey Enric qui hac stat j. any rey de Castella, perde la batalla e fo desbaratat en lo camp de Naguera ab lo princep de Gales qui aydaua a conquerir la terra al rey en Pera qui era stat despossehit e puys per auant lo rey Enric cobra Castella, car lo rey en Pera fo pres e mori e lo dit rey Enric possei lo regna en pau.

En aquest mateix temps nostro senyor lo papa parti de Auinyo e anassen per star en Roma ab tot lo collegi e apres a cap de IIJ, anys torna en Auinyo e aqui mori dins breu temps.

Mortaldats de pustolas o glanolas. — En lany mil CCCLXXJ comensaren venir glanoles de vers orient e scamparen se per tota Cathalunya e com comensauen en alguna ciutat o loch mudavense a altras parts ahunt nos morissen e en algunas casas

* De *querere* buscar, procurar.

noy moria ningu; e aquesta malaltia regnaua mes en persones jouens e infants, e comunament dins .iij. o .iiij. dies morien e ere loch que morien tots fins los pus vells e altrás que noy moria ningu.

Terratremol. — En lany mil CCCLXIIJ a .ij. de març e era lo segon dia de coresma, passada hora de mija nit venc fort e poderos terratremol per tota Spanya que sglesies, castells e alberchs se feneren e se endorracaren e lo cloquer de sancta Maria la Mar de Barchinona se enderroca de la garlanda amunt e en lo castell de Olo se enderroca .j. tros de la torra de las parets del castell e lo puig se obri e molts de altres lochs se enderrocaren. E moltes fonts viues se enterbolien. E semblantment fou en la mar lo terratremol, e moltes voltes ne feu despuys dins dos anys.

Diluvi de plujas e de vents. — E apres en lo stiu qui venc feu tantas plujas que los blats se perdien per los camps e per las eras que a sanct Miquell de satembra hic hauia molta gent a batra e quasi tots. E lo dia de sanct Miquell a hora de despertada venc negra tempestat de vent ab gran scuradat e venia de vers sol ponent que arrencaua e trencaua molts arbres e enderrocaua parets e cases e terreres e teulades que tothom se pensaua que lo mon se abisas axi o peris de tot.

Grandissimas fams. — En lany de mil CCCLXXIIIJ foren les messes fort sutils en tot lo regna de Arago en tota ffrança e en totes las illas. En Cathalunya hague gran crestia, en Valencia ya major que com foren en carnestoltes qui foren en lany 1374, fou pujada una cortera de forment a ccxx sous e una de ordi a lxxx sous e una de farres e de mil a c. sous e una de spelta e de auena a l. sous, e la cortera de las glans a xxxv sous, e per auant fou major, que lo forment puja a [c]cxxx sous e ordi a c. sous. En molts lochs no menjauen sino pinyols e serues e copols de glans e les gens anauen cridant de nits per las ciutats e per las vilas ¡fam! e poguerets hauer una bella fembra per hun tros de pa. Moltes gens morien de fam e no romania ort ni bruguera a tren-car ne molins a robar ne a tren-car e tothom anaua mort de fam e de tota res era gran crestia qui fos a seruey de gens. E ffou pus mal temps que no era stat en la primera qui fou en xxxiiij, e la derrera dura quasi .iiij. anys.

Guerras. — En aquest mateix any de mil CCCLXXIIIJ en lo mes de octubra, lo infant de Malorque e sa germana intraren en Rossello pensantse quel puguessen cobrar e stigueren a Vilafranca de Conflent dos mesos. Puys foren en Cerdanya e noy pugueren res pendra e foren a Puig cerda e deuallaren per Ripoll e per Osona e per Vallers e per sanct Culgat. E a festes de Nadal de 1374 eren entorn Barchinona e [faheren] via per lobregat e per Golada e la via de Urgell e fayhen compte eren de .vi. en .vii. milia caualcadures e eren cap mossen Johan de Malstret. E lo rey en Pera staua a Seruera aplegat ab molta gent e nos volc combatra ab ells ne voic que ningu si combates e axi ells trauessaren tota Cathalunya e tot Arago sens tot perill que tothom fugia es matia per les forces e axi ells donaren gran dapnatge en lo regne. No ho soferiren los bons reys ne los bons vassalls passats entant que ells passaren en la frontera de Nauarra e de Castella pero nols jaquiren intrar en Castella si be se

anauen en ajuda del rey Enrich qui era rey de Castella, e stant axi en lo mes de març de dit any lo infant de Malorque muri e les companyes van se departir e dins poch temps foren tots fusos que no sen feu ninguna memoria.

Guerras. — En lany de mil CCCLXXXV entraren grans companyes en Empurda les quals hic feu intrar lo comte de Empuries de les quals ere capita e cap hun qui hauia nom Vita. E lo rey de Arago anay ab homens de armes e ab balestes mas no fo bestant de trer lo de la sua terra ab la gran traycio qui era en los cauallers, abans lurs hac a donar viij.^a florins que sen anassen ab tot ço que pres hauian qui era sens nombre. E lauons sic faheren molts florins qui no eren de ley de que hagueren fort mala fama tots los monaders.

Guerras. — En lany mil CCCLXXXVIIIJ.^o en lo comensament del mes de Nohembra entraven moites companyes en Rossello y en Cathalunya e en Empurda les quals hic feu intrar lo rey en Johan ab consell de falsos conselles e deyes que eren pessats xvij.^a caualcadures e eren cap major hun a qui deyen lo gran musti. E prengueren Bascara e molts altrás lochs de Empurda e mataren e empresonaren moltes persones e desonraren moltes fembres e corregueren fins a Girona. E lo rey e lo duc ajustaren tot lur poder ey anaren e no foren bastants de trer los de la terra fins la derrera satmana del mes de març que ells matexos sen volguer anar e aço per tal com la traycio era en la major partida dels cauallers de Cathalunya e puys per auant diables portaren sen lo vezcomte de Rocaberti qui las hauia anades cercar en ffrança e les hauia pagades per lo rey que vinguessen en Cathalunya per tal que la destruissen e de fet se fahera sino que la terra nou volch consentir. E aço feya la regina per tal com la terra no li volia donar tot quant hauia.

Contra los Jueus. — En lany mil CCCLXXXJ. a sinc jorns de agost se mogue gran aualot en Barchinona contra los jueus en tant que tots se hauian a batejar o a morir, e tots se batejaren sino alguns quiy moriren qui foren qualque .ccxxx. e tot lo call fo barrejat. E semblant sen barrejaren molts per tot lo regna de Arago e per tot lo regna de Nauarra e de Castello, e aso fo asenyalat miracle que nostro senyor hi demostra.

Guerra. — En lany mil CCCLXXXIJ a xvij de ffebrer lo infant en Marti qui era duc de Mont blanc se reculli a Port fangos ab molta gent de caual e de peu per anar conquerir lo regna de Cicilia en lo qual moriren molta gent abans que fos conquest.

Guerra. — En lany mil CCCLXXXIIIJ en lo mes de agost lo rey don Johan parti de Barchinona ab galeras e altrás fustas e anassen a Port fangos donant fama que iria conquerir la illa de Sardenya de que tota la terra era molt alegre e li fou feta gran honor en Barchinona quant se reculli. Puys com foren a dit port falsos conselles desconsellaren li que noy anas. Dix se hauia hagut bell colp de moneda de miçer Branque e axi la anada romas que no sen feu res de que la terra fo molt descontenta.

Mori lo rey en Johan. — E en lany mil CCCLXXXVJ diuendres a dos de juny, lo rey en Johan era en Empurda e apres dinar ana a cassa e quant fo en la cassa muri

sens que no feu ordre de christia ne confessa. E aço se dix li venc per lo gran dapnatge que hauia dat en la illa de Malorque de que hauia trets duens milia florins. En aquest any en lo mes de satembra lo comte de Foix qui hauia la filla del rey en Johan neboda del rey en Marti duc de Mont blanc, se va alzar a fer guerra contra Cathalunya e de fet entra en lo regne ab gent de armes dihent que lo regna li pertanyia a ell en nom de sa muller e tothom se recullia es matia per forses, de la qual cosa tothom conaxia que los cauallers eren molt alegras. A vij. de juny yo parti de Roma per tornarmen que era lo sendema de sinquagerma e lo jorn de Corpus Christi fui en Pisa a la professo e viu quey segauen e batién e matien blat per les eres a honor de la fe sancta. Perqueus dic que a la forqua vaja lur christianisme e lur vida. Les virtuts son sanctes e la terra bona e les gens males.

Lo papa de Luna isque de palas. — En lany mil CCCIIJ, a xxij de març lo papa de Luna qui hauia stat com a pres en palays iiii anys e mig, axi de Auinyo desfressat, ço es que don Jayme de Prades, mossen Francesc de Aranda, miçer Johan de Vallterra, micer Francesch de Blanes, mossen Franci de Pau, mossen Vidal de Blanes, e altrás de la senyoria del rey de Arago eren en Auinyo e de lonc temps hi hauian fet pertret, e quant veheren que hac loch donaren hi recapte que dit dia a la matinada en lo albe les emboscades de homens de armes e de bons balestes foren meses e be ordenades, e lo papa exi de palays ab don Jayme de Prades, mossen Francesc daranda he mestra Francesc Ribalta, mossen Johan Romano e isqueren per una patita porta qui es deuers nostra dona de Dom e scalaren se per una finestra poque qui exia en una casa enderrocada a part de solixent ahon eren mossen Franci de Pau, micer Johan Vallterra, micer Francesc de Blanes e hun scuder qui aportaua una arpa perque si trobassen ningu que sonas per tal que no fossen conaguts, e no trobaren ningu e meteren lo al hostel de sanct Anthoni en la fustaria major fins los portals se obriren. E dins la casa ahon se scalauen eren mossen Vidal de Blanes, mossen Dalmau darnills, mossen Robi de Brotamunt ab xj. bacinets e xv balestes be avisats ab senyals e tayes que si en sa exida o en lo portal lo papa hagues empatxament de preso o de altra cosa que sortissen de las emboscades e ho morir o recobrarlo e tornarlo en pallas. E fon ventura que aquell mati no se obri lo portal fins que lo sol fo exit e aquella hora caualca lo papa en una mula e anaren sen ab ell micer Johan de Valterra, micer Francesc de Blanes, mossen Franci de Pau e dos altres. En lo pont de Rose hac .iiij. guardes e après que lo papa fo pessat la una de las guardas lo regonec e dix volia veura qui era volent lo pendra per lo bras, e per hun dels sobredits li fo posada la ma als pits dient se tiras arrera e la barcha era aqui aparellada e muntaren e anaren sen. Lo papa aportaua una cota larga e .j. manto doliueta fins a mige came e lo caparo, vestit ab un gran barret de vibra e .j. cota dasser sopra lo gipo, e portaua en los pits en una bossa lo pretios cors de Jesu Christ. E axi sen anaren a Castell Reynart qui es en Prohensa. E de continent las gordes faeren gran ramor per la qual don Jayme de Prades e en Francesc daranda, mestra Francesc Ribalto e mossen Johan Romano

qui eren romasos en lo hostal per tal que si lo papa fos enpatxat li ajudassen ab los senyals qui eren empresos cascu de ells, isque de Auinyo com millor pogue sens lesio, e don Jayme fonch a Castell Reynart ans que lo papa segues a taula a dinar de que lo papa per sobra de guaig fo molt atribulat e comensa a plorar en tant quel abressa e besa tots los altres qui foren lo present dia. E de aço tots los cardenals e la ciutat de Auinyo foren molt anujats que no seberen que los hac deuengut e conagueren que catalans saberen tractar fehenes com es master. Dins lo palas romas per capita mossen Vidal de Blanes e tots los homens darmes e balestes qui eren en defensio del papa en tant que eren be bestants de defendres de tot Auinyo. E apres los de Auinyo demanaren perdo al papa qui los perdona graciosament e quant hac stat .xv. jorns ha Castell Reynart anassen en lo comtat de Ven axi que li torna la obbediencia que no stec per la traycio qui era en los cardenals. Que sera per auant, axo sab Deu.

Papa Benet XIII.º — Mestra Vicens Ferrer. Dimenge a iiij de agost del any mil CCCCVIIIJ lo papa Benet tretze era ha Hostalric e aqui hague noua com lo rey de Cicilia era mort, e fo la pus mala noua que podia esser per ell e per tot lo regna de Arago; porque lo papa feu gran dol *et non sine causa*. E lo dilluns gran mati parti de aqui e dimarts a vj. arriba a sanct Culgat de Vallers e lo dijous seguent que fo a viij. del dit mes venc a la torra del senyor rey qui es en la parroquia de sanct Jeruasi costa Carria qui hi nom Bella guarda ab v. cardinals ço es mossen Darig, mossen de Tolosa, mossen de Munt arago mossen de sant Jordi e mossen de sant Eustachi e aqui stec continuament fins dimarts a xvij. de satembra seguent que lo senyor rey feu les noces que pres per muller dona Margarida de Prades, e lo papa affermalos e mestra Vicens ferrer donals benediccio e donada la benediccio lo papa sen venc dinar a la torra den Ramon Deçpla qui es pres Valldonzella e aqui stec entro a xxviiiij. del dit mes que entra en Barchinona e fo li feta gran festa e gran honor e fo la sua sposade en lo palau major del senyor rey en lo qual a xxj. de octubra de dit any en la sala de dit palau tenc consistori.

Guerra. — En lo dit any de mil CCCVIIIº, en dissapte a .xxv. de maig, lostol partí de Barchinona per anar en Serdenya e segons ques deya vulgarment eren entre aquells quiy eren armats primes e lanos partiren de .x. en .xij.^a persones per auant se troba la jornada de la batalla que no bestauen a .viiiij.^a los quals y anaren per ajudar a conquerir la illa al molt alt senyor en Martí, rey de Sicilia, qui molt temps los hi hauia sperats. Del qual stol fo capita mossen. Pere Torrellas e arribaren sans e salues per gracia de Deu de la illa de Serdenya, mas perderen molts cauals per mar.

Guerra. — Diumenge a .xxx. de juny mil CCCCVIIIJ los sarts ab moltes cordes e ligams que hauian aperellats se hauian lextat dir que penyarian los catalans e que lurs men jarian lo fetja e varen venir molt poderosament contra los catalans en nombre de xxij. fins en xxiiij.^a E los catalans no bestauen a viij.^a e noucents e fo

volentat de Deu que lo senyor rey ab tota sa gent feri tant animadament ab les balestes qui faheren marauelles, y com los sarts veheren que axi los conuidauen, giraren les spatles e fugiren e los nostros a bell encalçar e matar sens resistencia. Dits sarts van girar deuers la vila de sanct Luri e van le pendra sens que los de dintra no los seberen fer resistencia, e varen matar e empresonar ne molts, e los catalans menjaren he refrescaren de so que los sarts hauian fet aparellar per ells que crehien de matar tots los catalans. E trobas que muriren en lo camp dins spay de una lengua e mija pessats sed milia sarts entre morts e presos. E aço fo gran miracle de mon Senyor. E dels nostros noy moriren que xxxvj. homens.

*Gran terratremol.*¹ — Lany mil CCCXXVIJ en lo mes de març comensa ten gran

1. Sobre'ls terratrèmols a Catalunya durant el segle xv, cal consultar la petita y substancial monografia del canonge Jaume Ripoll y Vilamajor, publicada dues vegades durant l'any 1829 (la segona ab una addició) que's nomena : *Documentos que pueden servir para ilustrar la historia de los temblores de tierra acaecidos en Cataluña a principios y mitad del siglo quince, de cuyo azote se vió enteramente libre o esperimentó ligeros daños la ciudad de Vich, por la intercesión de su hijo y patrono S. Justo confesor*. Publicalos D. J. R. V. També'n parlen el P. Mariana (*Hist. de Esp.*, lib. 20, cap. 11), Capmany (*Mem. hist. de Barc.*, I, 4. Ap. p. 66), Bolós (*Not. de los est. volc. de Olot*, p. 11), el P. Aymerich (*Episcop. Barc.*, p. 386), Diago (*Cond. de Barc.*, lib. 3, cap. 22), Serra y Postius (*Hist. de Montserrat*, par. 2, cap. 22), Tristany (*Corona Benedictina*, p. 351), Florez (*Esp. sagr.*, t. 28, p. 230), Villanueva (*Viage lit.*, t. 6, p. 111), Ll. Roca (*Fastos ilerdenses*) y altres moderns.

A més del quen diuen les obres d'En Comes (*Libre de Coses Asenyalades*), la *Rubrica* d'En Bruniquer y el *Manual de Novells Ardots* que no reproduim per manca d'espai y esser de fàcil consulta, copiarém per son gran interès lo següent document que figura en el foli XLVIII del *Llibre de Ceremonial* o de *Sollemnitats* de l'Arxiu Municipal de Barcelona y fa referencia al meteix terratremol del *Noticiari*:

«Lo Terratremol qui comença en barchna e en altres parts del principat de Cathalunya diumenge en la nit a [en blanch*] de Març any M. CCC. XXVII.

Sapien tuyt e sie manifest com exigents nostres peccats provocants la ira e indignacio del subiran Jutge deu e Senyor nostre punint nos, no segons nostres demerits mas punint, se recordas de la sua infinida misericordia per continuada suplicacio de la Regina celestial mara sua e endemps Verge Mara semblantment de misericordia e dels pecadors piadosa advocada nostra dona Santa Maria. E per intercessio de la Verge martir patrona e Cors sanct de aquesta Ciutat madona Santa Eulalia, se segui que digmenge a [dos] de Març en la nit següent vers les VIII° hores, any de

* Suplim aquest blanch ab la noticia treta del *Manual de Novells Ardots*, t. 1er p, 249, ahont se llegeix : «Març. Diumenge II. En la nit següent pus prop a aquest digmenge prop apres que hagueren tochades ix hores, per voler de Deu fou terratremol en la Ciutat de Barchinona lo qual no dura gaire sino fort poch. E la nit del dilluns apres següent entre una e dues hores apres migenit, se continua lo dit terratremol e dura 1 poch mes que la primera vegada.»

terretremol que en aquest bisbat de Girona enderroca hun loch quis deya Mer e Osor, Angles e sanct feliu de Peyrols e moltas casas e masos circunuehins e noy muri ningu e les gens hagueren fer barraques de fora e dormir alli ab que se repararen ab gran afany.

Terratremol. — En lo dit any a xv. de maig feu ten gran terratremol que ender-

la Nativitat de Nostre Senyor M.CCCCXXVII, comensa en la Ciutat de Barcelona e encare en diverses lochs del principat de Cathalunya terratremol lo qual continua perentrevalls de temps nosolament en lo dit mes ans encare per tot lo dit any e encare en lany apres seguent e mes avant en vegades forts e speventables entant que tota la gent de la dita Ciutat romas molt espentada e plena deglay. E jaquints molts lurs propries habitacions, faeren barraques per orts e Camps e altres lochs desabitats en les quals habitacions [stauen] de dies e de nits. Molts encare Monestirs e Esgleyes de Monjos negres e lochs lurs situats envers lo Bisbat de Gerona se enderrocaren e caygueren e molts dels habitants de aquells hi moriren. Per la qual raho foren en la dita Ciutat instituidese fetes moltes devotes processons clamants merce e misericordia a nostre senyor deu. E per induccio de .i. religios del orde de frares menors appellat ffrare Matheu italia al qual tot lo poble feye gran sequela, molts foren induhits a fer grans penitencies e specialment en dues processons se bateren e disciplinaren cascuna vegada mes de tres milie persones entre homens dones e infans entant que tro ala feste de Nadal apres seguent any M.CCCCXXVIII. les vegades en les quals se continuave lo dit terratremol eren pus lentes e suaus pensant la gent que nostre Senyor nos hagues perdonat. Mas crexent la malicia de les gents se segui que lo beneyt jorn de la nativitat del fill de deu appellat Nadal començant lany M.CCCCXXVIII stant lo poble ço es cascu en sa Esglea parroquial com lo divinal offici de la missa maior se celebrave, fou feta una molt gran e espeventabla percurida de terratremol la qual spahordi molt la gent pero no sen segui en apres tro a la jornada o feste de la purificacio de nostra dona sancta Maria del mes de Ffebrer en la qual jornada vers les VIII hores de mati feu una gran percurida de terratremol. E qualqe mige hora apres la prop dita percurida, stant la maior part del poble dins lurs Esgleyes parroquials per lo offici de la benedicció dels ciris e de les Candeles e com la dita benedicció se feye, se segui una molt fort e desastrada e molt terrible percurida de terratremol semblant de la qual no ere stada sentida en lo passat, la qual dura per gran spay entant que tot hom se cuydave que los alberchs de la dita Ciutat se enderrocassen, pero no hi hac alberch en tota la dita Ciutat que nos consentis es fenes axi en parets foranes com dintre, en caygueren alguns en hagueren apuntelar e hagueren enderroquar molts marlets de torres. E moltes torres e cases altes hagueren abexar. E mes se segui cas molt desastrat dins la Esglea de madona santa Maria de la mar, la qual com lo propdit terratremol se segui ere plena de poble molts dels quals volgueren exir per cascuns dels portals de la dita Esglea. E al exir del portal maior plach à nostre senyor que la O la qual ere sobre lo dit portal se desvia per lo dit terratremol e caygueren ne diverses pedres, e moriren hi be XXV persones entre homens dones e infants, los quals al exint del dit portal foren ferits per les dites pedres, ultra los quals ni moriren alguns offegats e premuts com per cuyta dexir se lançassen o cayguessen los uns sobre los altres. E apres la dita jornada hic hac nova certa com en diverses parts del principat de Cathalunya se eren enderrocats diverses Castells, moltes Esgleyes e lochs e mortes infinides persones. Beneyt e loat ne sie de tot nostre Senyor deu e la sua molt purissima Mara, per tots temps. Amen.»

roca en dit bisbat Olot, Castell follit, Ridaure, Sancta Pau, lo Mayol e altres casas honrades e tots los masos de Bas. Hoc encara que muda hun bosch de verns qui era rost hun bon tret de metras e axi mudat visque e es en hun mas quis nomena lo Mercadal de Bas. Moriren dite jornada en dit loc de Olot xv. persones e entre las altres una dona ab iij. infans ab qui fugie e ab ella foren quatra; e mori dejuslo palau del dit loch. Era la dona muller de Jaume Arenys tixedor e era filla de Conill de Ridaura. En los altres lochs moriren pero no tants com ha Olot. Apres la gent, anujantse de jaura per les barraques, tornaren reparar las casas e habitar en aquellas los demes, e seguis a Castell fullit lo dia de nostra dona candaler del segon any que torna fer tant gran terratremol que torna enderrocar Castell follit e Olot e tota la vali de Vianya e la Real e Camprodon e Puig serda e molt altra mal feu que no fas mencio. Moriren a Castell follit lxxxv. persones sens molts nafrats; a la Real .viiiij. persones; a Camprodon c. persones e a sanct Johan sas badessas, que enderroca, moriren xxx. persones entra dins e de fora; a Puig serda cxxxx. persones e dejus Castell fullit mori una gran dona ab viij. persones; deyen li madona Blanca de Bell puig.

Las bocas de Amer. — E mes prop Mer a hun loc a qui diuhen Loret ahont se feren boques qui lensauen pedres y aygua ab terra ten alt com arbre quiy fos, e lensaua ten gran pudor que molts qui tal volien veura hi moriren e si aucells volauen sobra dites boques tornauen morts en terra e si mil y anassen e volian molt veura y morien. E aço fou en los dits anys de mil CCCXXVIJ^e XXVIIJ, e yo Johan Toralles ciutada de Vic viu totas les dites cosas com es continuat.»

E. MOLINÉ Y BRASÉS

CRÓNICA

L'ATENEU Y LA QÜESTIÓ DE L'IDIOMA. — Com se sab, a principis de janer, se va fer públic que la Reial Academia Espanyola havia dirigit la següent comunicació al Ministre d'Instrucció pública:

«Excmo. Sr. : La Real Academia Española, encargada de difundir el idioma nacional y de velar por su conservación y pureza, sabe que en muchos lugares de esta Monarquía no se cumplen los preceptos legales a ello atinentes, que son los medios más eficaces para lograr aquellos fines de supremo interés patrio.

Hay centros oficiales donde se prescinde en absoluto del castellano; no se exige la traducción de aquellos documentos que se presentan escritos en el dialecto de la región o la provincia; los acuerdos de sus Corporaciones y los bandos de sus autoridades locales se redactan en igual forma, y hasta acontece que en gran número de escuelas está proscrito el idioma nacional o se enseña como si fuese una lengua extranjera, que es hacer perdurables y agravar males públicos, cuyo remedio anhelará V. E. sin duda.

No cumpliría esta Academia sus deberes, ni aun respondería al fin primordial para que fué establecida, si no pusiese en conocimiento de V. E. esta negligencia, cuando no abuso, de aquellos que en primer término están encargados de ejecutar y hacer ejecutar las leyes que a la materia indicada atañen. Aunque las vigentes disponen que los textos didácticos de la Academia sean obligatorios en los Establecimientos de enseñanza, la Academia no ha exigido el riguroso cumplimiento de estos preceptos, mientras para el mismo objeto se han utilizado libros, si distintos de los suyos, siempre castellanos. No era, sin embargo, inofensiva aquella relajación, y convendrá corregirla, unificando las enseñanzas con la Gramática oficial. Mas ahora que parece ponerse en duda por algunos la supremacía y predominio del idioma que hablan en España la inmensa mayoría, y en América muchos pueblos hermanos nuestros, tiene la Academia obligación de cuidar que tal despojo no se realice, ni aun en parte, sustituyendo o suplantando nuestra hermosa lengua.

Idiomas o dialectos que se hablan en la intimidad del hogar o en las relaciones individuales, y que toman forma artística en literaturas regionales, son respetables, y la Academia los respeta y estima, porque el conjunto de las manifestaciones de la vida española forma la grandeza de la Patria; pero el verbo de ésta, como nación una e intangible, es el castellano.

La Academia, pues, suplica reverentemente a V. E. que, teniendo presentes la ley de 9 de septiembre de 1857, vigente en esta parte; el decreto de 26 de febrero de 1875 y otras muchas

disposiciones emanadas del Ministerio que V. E. regenta, ordene a todos los encargados de la difusión y enseñanza del idioma, como rectores y decanos de Universidades, directores de Institutos, directores de Escuelas Superiores, de Escuelas Normales y Colegios, inspectores de Enseñanza y maestros de Escuelas públicas, que, sin contemplación ni disculpa de ningún género, que no puede haberlas, vigilen y hagan que se cumplan los referidos preceptos legales, único medio de fomentar y unificar el provechoso cultivo de nuestro idioma castellano.

La Academia tendrá la resolución favorable como timbre de honor para V. E., y causa de que por ello le felicite, al igual de España toda. — Madrid, 6 de enero de 1916. — El Director, Antonio Maura.»

Recollint l'estat de consciència que l'anterior document va determinar a Catalunya, y especialment en sos centres intel·lectuals, la Junta directiva de l'ATENEU va pendre l'acord de dirigir al senyor Director de l'Academia Espanyola, la comunicació que, literalment transcrita, diu així:

«Excm. Sr. D. Antoni Maura. Director de la Reial Academia Espanyola.

Excm. Sr. : La Junta Directiva de l'Ateneu Barcelonès, ab tot respecte però també ab la més fonda convicció, es creu obligada a fer-li present l'estranyesa dolorosa ab que va llegir el document dirigit per la Reial Academia Espanyola al Ministeri d'Instrucció pública, sobre l'ús dels idiomes anomenats regionals.

No nega aquesta Junta el dret de la respectable Academia Espanyola de difondre el castellà vigilant per la seva puresa y conservació; no discuteix tan sols el procediment a que acaba d'acudir, per dissonant que sembli una acció fiscal y coercitiva de la que solen acomplir les corporacions savies; però de tot cor deplora la novitat y mudança que, així el criteri sostingut en tal document com les mides que aconsella al poder públic, vénen a introduir en l'estat de la qüestió lingüística espanyola.

Aquest criteri y aquestes mides, de les que protesta l'Ateneu, inclouen un veritable retrocés de trenta anys, així en la doctrina, que's restitueix al temps anterior a l'il·lustre Menéndez y Pelayo, com en la nomenclatura, que de l'alta classificació de la filologia sembla descendir al vocabulari de la burocracia, confonent idiomes y dialectes, com en la relació del dret públic, al qual correspon el dret a la llengua, part intengible y no llegible de la franca expressió del pensament y clau primera de tota llibertat civil.

No és per un mal voler contra ningú, sinó per amor y respecte de lo propi, que's fa ús d'aquest dret. Ni s'ensenya ab tot cas la llengua castellana en determinades escoles, «com podria ensenyar-se una llengua estrangera» més que per imperiosa necessitat pedagògica d'anar a lo desconegut per via de lo conegut : ni la conservació o desaparició de l'idioma és cosa accidental y de que no en pateixi tota l'ànima, tota l'essència dels pobles. Un idioma és una cultura, y una cultura no és quasi mai revertible. Quan aquell emmudeix és que ha mort quelcom en el món, no per a trasmudar-se sinó per a perdres, encara que sigui com Provença, «adormint-se amorosament dintre de la dolça França».

Per tot això, al sentiment de llegir la comunicació de l'Academia, que ens tornaria al temps de proscripció y de lluita, hi havem afegit el de trobar-hi el nom de V. E. que, per raons de naxença y parentiu gloriós, no semblava cridat a autoritzar-la.

Ab tal motiu tinc l'honra d'expressar-li el testimoni de la meva consideració personal més distingida. — Barcelona, 12 de febrer de 1916. — El president, Joseph M.ª Roca.»

Y, en contestació a la rèplica que queda copiada, es va rebre la carta següent:

«Señor don José María Roca, Presidente del Ateneo Barcelonés.

Los términos mesurados de su comunicación de 12 del mes corriente, a la cual me es grato contestar, dan esperanza de serena reflexión, y ésta desvanecerá bien pronto la dolorosa sorpresa con que el Ateneo conoció el unánime acuerdo de la Real Academia Española, transmitido el 6 de enero al excelentísimo señor Ministro de Instrucción pública.

Hallo natural que el Ateneo no lograse por entero preservarse de ofuscadores apasionamientos ambientes, sin los cuales no se habría podido divulgar en esa ciudad cultísima una versión que tergiversa de modo lamentable y, además, inverosímil, el impulso y el designio de la Academia, olvidados los términos claros de su acuerdo. De antecedentes y controversias en que nunca intervino la Academia, toman ocasión los más de los conceptos que V. S. indica, y para persistir en la abstención, sin tocar a ellos, he de limitarme a desear que no se olvide aplicarlos equitativamente al idioma castellano y al secular Instituto que tiene su guarda.

La petición de la Academia, en verdad exenta de desamor a las lenguas regionales y circunscrita a que se cumplan las leyes concernientes a enseñanza en las escuelas y a uso oficial del castellano, no puede desagradar al Ateneo ni sorprender a nadie. Una vez que se prescindiera de la antedicha tergiversación y de lo positivo y no de lo imaginado se trate, me parecería que agravaba atribuyendo tal desagrado o tal sorpresa. Aun en lo que personalmente me atañe, necesito consultar la experiencia que tengo de los descaminos contagiosos a que está expuesta la opinión común, para no sentirme lastimado por la idea final de la comunicación de V. S. Precisamente por razones de origen y de parentesco que V. S. menciona, el pobre nombre mío, así en la unanimidad de la Academia como dondequiera que aparezca, atestigua la identificación de santos amores que en sana salud jamás pueden contraponerse.

Soy de usted atento y seguro servidor que l. b. l. m., *Antonio Maura.*»

Tal és la intervenció que l'ATENEU s'ha vist en el cas de pendre en aquest deplorable episodi y els elements documentals que l'integren:

*

Entre les morts de socis il·lustres de l'ATENEU de que tenim la trista obligació de donar compte en aquestes planes, hi figuren avui les de dos músics, de dos mestres eminents del piano, gloria abdos de la nostra terra : En Vidiella y En Granados.

Morí En Vidiella sobtadament el dia 4 d'octubre. Mentre sos deixebles acudien a la llissó habitual, sense sospitar la nova que els esperava, el delicadíssim concertista havia ja deixat d'existir : tan ràpid fou l'accident. L'endemà hi tornaren, mes tan sols pera depositar una ofrena de flors y de llàgrimes sobre ses despulles, pera acompanyar-les a sa darrera estada.

No és aquest el lloc d'un estudi crític de tan admirable representant de la novella escola musical de Catalunya. Aquesta nota té únicament el valor d'un epitafi pera la tomba del consoci benemèrit, pel patrici ple d'entusiasmes que, de jovenet, va associar el seu nom als més gloriosos y escollits de la restauració naixenta; per l'home ple de suavitat y atractiu que pareixia trelladar a la vida les delicadeses de l'executant y comunicar al piano la dolçor de l'home.

Aquesta casa sempre el va trobar dispost pera totes ses iniciatives artístiques, y sem-

pre guardarà el seu nom en les llistes dels socis que finaren, com un nom daurat per la gloria.

*

Més punyent y tràgica, per la forma en que ha sobrevingut, ha estat encara la mort de N'Enric Granados. Tornava dels Estats Units, després del triomf de la seva òpera *Goyescas*, a bordo del vapor *Sussex*, quan aquest fou atacat per un submarí alemany: En Granados y la seva esposa, que feia el viatge ab ell, després de nedar llarga estona, estenuats y sense forces se n'anaren a fons.

Tampoc és ara l'ocasió de puntualisar els grans mèrits que com a compositor y concertista reunia En Granados. Això correspòn a les revistes especials, o ha d'ésser en tot cas objecte d'un treball *ad hoc*, no d'una simple nota necrològica. Basti consignar la sensació, el dol immens que ha causat aquí y per tota l'Europa culta, la nova d'aquesta perdua, no menys que la indignació que ha vingut a renovar contra uns procediments de guerra abominables.

Recollint aquesta indignació y el clam de justícia que tot arreu va alçar-se, la presidencia de l'ATENEU va dirigir al senyor President del Consell de Ministres un telefonema concebut en els termes següents:

«Ateneo Barcelonés, vivamente conmovido por la trágica muerte del ilustre compositor Granados y su esposa, por el desamparo de sus huérfanos, pide a V. E. que el Gobierno sostenga el derecho de los súbditos y reclame la correspondiente reparación pecuniaria para éstas y demás víctimas de unos métodos de guerra submarina verdaderamente intolerables. — José María Roca, Presidente.»

La contestació rebuda de Madrid, fou aquesta:

«Gobierno de S. M. considera como una gran pérdida nacional la del ilustre compositor Granados y su esposa, y lamentaría profundamente su muerte como la de cualquier otro compatriota muerto que pueda haber sido víctima del accidente del vapor *Sussex*. Desde que tuve conocimiento de éste, vengo practicando gestiones procedentes en el asunto, y como consecuencia de las mismas he recibido noticias que permiten esperar la más cumplida satisfacción.»